

PODPORA OHROŽENÝCH RODIN V ČESKÉ REPUBLICE

VÝZKUMNÁ ZPRÁVA O KAPACITÁCH SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍCH SLUŽEB
PRO RODINY S DĚTMI

O LUMOSU

Lumos byl založen spisovatelkou J. K. Rowlingovou v roce 2005 a je pojmenován podle světelného kouzla z jejích knih o Harrym Potterovi.

Lumos bojuje za svět, ve kterém mohou rodiny zůstat spolu a děti mají láskyplnou péči a ochranu, kterou potřebují, za svět bez dětských domovů a ústavů. Upozorňuje na negativní dopady institucionalizace na dětský vývoj, a naopak na velký přínos alternativního způsobu péče o ohrožené děti založeného na podpoře rodiny a komunity. Zaměřuje se na řešení základních příčin rozdělení rodin, mezi něž patří chudoba, diskriminace a obchodování s lidmi.

Mluvíme jménem osmi milionů dětí, které žijí v dětských domovech a dalších institucích po celém světě, a snažíme se přispět ke změně péče tak, aby každé dítě mohlo vyrůstat v rodinném prostředí. 80 % těchto dětí nejsou sirotci a my ukazujeme, že se správnou podporou mohou zůstat u svých rodin nebo vyrůstat v náhradním rodinném prostředí.

V České republice působí Lumos od roku 2008. Hlavním posláním je přispět ke změně systému péče o ohrožené děti tak, aby děti měly možnost především zůstat ve své biologické rodině nebo měly možnost odejít do náhradní rodinné péče. Lumos se zaměřuje především na prevenci odebírání dětí z rodin a jejich přijímání do institucionální péče a podporuje úřady při rozvoji komunitních služeb pro biologické rodiny a při rozvoji náhradní rodinné péče. Hlavním cílem naší činnosti v ČR je pomáhat vládním a místním úřadům se zavedením národního akčního plánu pro transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti.

O CHARITĚ

Charita Česká republika je nejstarší dobročinnou organizací s celostátní strukturou v České republice a zároveň největším nestátním poskytovatelem sociálních i zdravotních služeb. Charitu ČR tvoří síť tří set arcidiecézních, diecézních, oblastních, městských a farních Charit včetně České katolické charity a Řeckokatolické charity.

Charita Česká republika poskytuje téměř 800 sociálních služeb a každoročně jejich prostřednictvím pomáhá několika desítkám tisíc lidí po celé republice. V roce 2020 Charita poskytovala 57 sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, které poskytly pomoc a podporu 3655 osobám.

Charitní služby jsou poskytovány lidem v ohrožení nebo nouzi bez ohledu na jejich věk, pohlaví, politické smýšlení, náboženství či sexuální orientaci, a to s respektem k právům a důstojnosti každého člověka.

Síť Charit v České republice má více než 8 800 zaměstnanců a je jedním z členů celosvětové organizace Caritas Internationalis a evropské sítě Caritas Europa.

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme Charitě Česká republika a všem charitním službám sociálně aktivizačních služeb pro děti a mládež (dále jen SAS) za přípravu velkého množství skvělých názorových příkladů z fungování SAS.

Děkujeme kolegům z organizací Amalthea, IQ Roma servis a Centrum pro dítě a rodinu Valika za to, že si našli čas na spolupráci při přípravě a pilotáži dotazníku a na připomínkování Zprávy před jejím zveřejněním.

A velmi děkujeme všem službám SAS, které si přes náročnou situaci, v které se nacházejí, našly čas na vyplnění dotazníku.

AUTOŘI A PŘÍSPĚVATELÉ

Zprávu připravil výzkumný pracovník organizace Lumos Jan Klusáček za přispění kolegyně Aleny Svobodové a kolegů a kolegyně z Charity Pavla Šimona, Jany Klusákové Sedové a Alžběty Karolyiové.

EDITOR

Editorem publikace je Barbora Křížanová z Lumosu.

OBSAH

Úvod	5
Zdroje dat a metody výzkumu	6
I. Význam SAS	7
II. Kapacity SAS, realita vs. potřeby komunit	15
III. Včasnost zahájení spolupráce, její překážky a předpoklady	22
IV. Dobré fungování OSPOD a podpora v bydlení jako předpoklady úspěšné podpory rodiny	28
Závěry a doporučení	31
Vysvětlivky	33
Seznam použitých zkratk	34
Seznam tabulek a grafů	35
Přílohy	36

VE STRUČNOSTI

PODPORA OHROŽENÝCH RODIN V ČESKÉ REPUBLICE

Charita
Česká republika

kapacity sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (SAS) hrají klíčovou roli v **prevenci** ohrožení dítěte a **odebírání** dětí z rodiny.

370

dětí ročně se díky podpoře služby SAS **vrátí** ze státní péče do vlastní rodiny.

Obrátit na SAS se ale může **jakákoli** rodina, která se ocitne v obtížné životní situaci, např. v souvislosti s pandemií **COVID-19**.

Na to, aby rodinám mohly pomoci, ale musí mít SAS **KAPACITU**...

....což často **NEMAJÍ**.

2000

Téměř tisíci rodinám s 2 000 ohroženými dětmi jsou SAS nuceny každoročně **odmítnout** poskytnout podporu z kapacitních důvodů.

Kapacity SAS jsou **neadekvátní** ve všech krajích ČR kromě Pardubického a Zlínského, které ukazují, že, kde je vůle, tam je **cesta**.

k úspěchu je zajistit, aby šly za dítětem, nikoli dítě za , jak je tomu nyní, kdy jsou ohrožené děti umísťovány z rodin do ústavní péče, protože ta je, na rozdíl od podpory rodiny, relativně dobře financovaná.

Řešením je např. umožnit krajským OSPOD přidělovat **peníze speciálně určené** na intenzivní podporu rodin nezbytnou pro prevenci odebrání dítěte. Státní pokladna by tím ve výsledku výrazně **ušetřila**, protože ústavní i pěstounská péče o děti jsou mnohonásobně dražší než (i intenzivní) podpora rodiny formou SAS.

ÚVOD

PROČ VZNIKLA ZPRÁVA O KAPACITÁCH SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍCH SLUŽEB PRO RODINY S DĚTMI?

V dětských domovech a státem hrazené náhradní rodinné péči žije v České republice více než 23 000 dětí. V Ústeckém kraji takto vyrůstá 2,5 % ze všech dětí v kraji. Toto číslo přitom stále roste. Ještě před deseti lety vyrůstalo ve státní péči 15 000 dětí. České republice se podařilo [téměř vyprázdnit kojenecké ústavy](#) a [na třetinu snížit počet dětí v ústavech pro lidi s postižením](#). Ale počet dětí v dětských domovech se téměř nemění (drží se kolem hodnoty 4,5 tisíce dětí), přestože počet dětí v pěstounské péči se za posledních deset let zdvojnásobil. Hlavním důvodem je, že [stále máme značné mezery v prevenci umístování dětí mimo rodinu](#).

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále SAS) hrají klíčovou roli v prevenci odebrání dětí od rodičů i v podpoře návratu dětí do rodiny (viz [I. kapitolu](#) této Zprávy). Je proto nutné, aby síť těchto služeb byla dostatečná napříč celou Českou republikou. Samotné posilování kapacit SAS však nestačí. Pro snižování počtu dětí umístěných mimo rodinu je nezbytné souběžně zlepšovat také fungování OSPOD, posilovat roli škol v ochraně dětí a budovat funkční systém podpory bydlení (viz [IV. kapitolu](#) této Zprávy). Zároveň platí, že dobře fungující základní a přirozené formy podpory rodiny v komunitě (sousedství, školy, obce) mohou vést k nižší potřebě služeb SAS. Rozvoj této komunitní podpory je proto také dalším z důležitých kroků na cestě ke zlepšení prevence odebrání dětí z rodin.

Realita (a zahraniční zkušenost) je ale taková, že bez dobré sítě sociálních služeb SAS specificky zaměřených na prevenci a zmírňování ohrožení dítěte se neobejde žádný funkční systém ochrany dětí. Zahraniční i české zkušenosti ukazují, že do náhradní péče se typicky dostávají děti z rodin, které jsou na tom opravdu velmi špatně a nemají kolem sebe komunitu, která by jim dokázala pomoci v takové míře, aby nemuselo dojít k odebrání dítěte. V tom je nezastupitelná role SAS jako poslední záchranné sítě před odebráním dítěte z rodiny. SAS (pokud na to má kapacitu) může rodině po určité období poskytnout intenzivní podporu, jakou ji nikdo jiný nenabídne.

SAS se ale nemusí věnovat, a také se nevěnují, jenom rodinám vážně ohroženým. Ve skutečnosti platí, že čím dříve se podaří zahájit spolupráci služby s rodinou tím lépe (viz [III. kapitolu](#) této Zprávy). SAS, pokud na to mají kapacitu, nabízejí pomocnou ruku všem rodinám, které potřebují podporu s péčí o dítě, financemi, hledáním práce či bydlením a s mnoha dalšími záležitostmi, které souvisí s naplňováním potřeb dětí v rodině. Jak je vidět z příkladů z činnosti charitních služeb SAS uvedených v boxech napříč touto Zprávou, jedná se jednu z mála veřejných služeb, na kterou se rodina může obrátit s prakticky čímkoli. A SAS ji buď podporu zajistí nebo se pokusí zprostředkovat. To se dobře ukázalo i během probíhající pandemie COVID-19, kdy SAS sehrála a stále hraje významnou roli v podpoře rodin v souvislosti s náhlým propadem příjmů, eskalací domácího násilí či povinností zajistit předpoklady pro online výuku a domácí vzdělávání dětí.

Tato Zpráva vznikla kvůli tomu, abychom zjistili, zda jsou kapacity SAS dostatečné, či je třeba, aby se Česká republika zaměřila na rozvoj sítě SAS, jejichž existence je nezbytná pro úspěšnou pomoc ohroženým rodinám s dětmi.

CO NOVÉHO TATO ZPRÁVA PŘINÁŠÍ?

Protože se jedná o první zprávu svého druhu specificky zaměřenou na SAS, soustředí se primárně na základní otázky spojené s fungováním SAS v ČR. Zjistili jsme například, jaká je struktura rodin spolupracujících se SAS z hlediska jejich ohrožení nebo kolik dětí ročně podpoří SAS napříč ČR v návratu do rodiny.

Velký prostor je věnován zkoumání kapacit SAS a jejich hodnocení z různých úhlů pohledu. Odpovídáme například na otázku, kolik rodin, které žádaly o službu (nebo v jejich případě žádal OSPOD), nemohlo být SAS v ČR z kapacitních důvodů uspokojeno nebo na to, zda mají SAS kapacitu realizovat spolupráci s rodinou v dostatečné intenzitě.

ZDROJE DAT A METODY VÝZKUMU

ZDROJE DAT A METODY VÝZKUMU

Primárním zdrojem dat pro tuto výzkumnou zprávu bylo dotazníkové šetření mezi všemi službami SAS v ČR realizované v průběhu listopadu a prosince 2020. [Dotazník](#) byl připraven a pilotován ve spolupráci se zástupci SAS z Pardubického, Karlovarského a Jihomoravského kraje. Dotazník byl následně rozeslán všem registrovaným službám SAS v ČR s výjimkou šesti služeb zaměřených na podporu rodin s dětmi se zdravotním postižením, které logicky spadají do jiného segmentu systému péče o ohrožené děti než zbývajících 250 služeb zaměřených na podporu rodin v obtížné sociální situaci. Dotazník vyplnilo 81 z 250 služeb, návratnost tedy byla 32 %. Ovšem ukázalo se, že dotazník vyplňovaly spíše větší služby, jelikož v 81 službách, které odpověděly, působilo celkem 329 pracovníků, což je 38 % ze všech 857 pracovníků ve službách SAS v ČR.

Dotazník vyplnily služby SAS ze všech krajů ČR, přičemž zastoupení služeb z jednotlivých krajů ve vzorku přibližně odpovídalo jejich zastoupení v celé populaci služeb (tj. ve všech službách SAS). Pro zajištění co nejlepší reprezentativnosti byla nicméně získaná data ještě zpracována tak, aby podíl služeb z jednotlivých krajů datovém souboru odpovídal jejich podílu v populaci všech služeb. To znamená, že odpovědím služeb ze vzorku podreprezentovaných krajů byla přidělena vyšší váha než odpovědím služeb z nadreprezentovaných krajů (např. odpovědím karlovarských služeb byla přidělena váha 1,29, zatímco odpovědím pardubických služeb váha 0,74).

Při zpracovávání [II. kapitoly](#) jsme vycházeli z úvazků v základních sítích sociálních služeb prezentovaných na webových stránkách jednotlivých krajů ČR, [věkové struktury obyvatelstva dle Českého statistického úřadu](#), počtu dětí v dětských domovech dle [Statistické ročenky školství](#) a počtu dětí v náhradní rodinné péči a ZDVOP v krajích ČR dle Výkazů o výkonu SPOD za jednotlivé kraje (obdržené od MPSV na základě žádosti).

Analýza byla provedena ve statistickém programu SPSS. S ohledem na velikost vzorku byly nicméně zpracovány

převážně základní popisné statistiky bez dalšího třídění (např. srovnání odpovědí z jednotlivých krajů).

Názorné příklady činnosti SAS umístěné v boxech napříč textem dodaly sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi Charity Česká republika.

OMEZENÍ

Hlavním omezením je to, že Zpráva prezentuje pouze situaci SAS pro rodiny s dětmi, a ne dalších služeb, které působí v rámci prevence. Jak je vidět z následujících kapitol, tato služba hraje velmi významnou roli v prevenci ohrožení dětí. Nedokáže ale vyřešit všechny problémy ohrožených rodin. Zpráva proto neposkytuje komplexní přehled o stavu prevence ohrožení dítěte v ČR (to by musela současně zahrnovat analýzu kapacit nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, středisek výchovné péče, různých komunitních služeb pro rodiny dětí se zdravotním postižením a řady dalších sociálních, školských i zdravotních služeb a podpory v bydlení).

Zpráva se taktéž prakticky nevěnuje tématu kvality služeb, jde primárně o zprávu o dostupnosti podpory.

ÚSPĚŠNOST SAS

Napříč textem hojně pracujeme s termínem „úspěšnost SAS“ především v souvislosti s tím, jaký mají různé faktory vliv na úspěšnost SAS. Když jsme se službám SAS ptali na faktory úspěšnosti služby, vymezili jsme úspěšnost služby primárně z perspektivy potřeb dětí jako „snížení počtu odebraných dětí, zmírnění ohrožení dětí, zlepšení naplňování potřeb dětí.“

I. VÝZNAM SAS

Zákon o sociálních službách vymezuje SAS jako „terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.“

Ze značné obecnosti tohoto vymezení je zřejmé, že SAS může poskytovat (a také poskytuje) širokou škálu služeb souvisejících s prevencí ohrožení dítěte: od posilování rodičovských kompetencí přes pomoc v oblasti financí a bydlení po podporu v oblasti vzdělávání. S širokým záběrem služby jsou spojeny určité nevýhody a rizika (nemůže např. zajistit podporu v takovém rozsahu jako specializované služby), zároveň však díky tomu SAS zaujímá výjimečné místo mezi ostatními veřejnými službami, které taktéž napomáhají prevenci ohrožení dítěte, ovšem zpravidla řeší pouze dílčí problémy a na rozdíl od SAS ne vždy

Ve zkratce: Význam SAS

SAS hraje významnou roli v prevenci ohrožení dítěte a jeho oddělení od rodiny, v procesu odebrání dítěte z rodiny, v případech, kdy je to nezbytné, v podpoře návratu dítěte do rodiny i v odhalování zanedbávání či zneužívání dětí.

pracují s rodinou jako celkem. I když SAS sama o sobě nedokáže vyřešit všechno, mnohdy hraje nezastupitelnou roli v tom, že ohrožené rodiny propojí se službami, k nimž by se jinak tyto rodiny pravděpodobně nedostaly (konkrétní příklady uvádíme v Boxu 1).

BOX 1: Příklady, kdy SAS propojila rodinu s jinými službami, k nimž by se jinak rodina nemusela dostat

- 1** Šestiletý chlapec, syn rodičů se sluchovým postižením, zaostával ve vývoji a předškolní přípravě, ač sám je slyšící. Rodina je ve sledování OSPOD. Z podnětu SAS byla svolána případová konference za účasti tlumočnické oblasťního spolku neslyšících, chlapec byl převeden do speciální třídy pro slyšící děti při SPC pro děti s vadou sluchu a milovými kroky začal dohánět své vrstevníky. Rodiče, kteří původně tuto variantu rezolutně odmítali, si spolupráci se SPC nemohou vynachválit. SAS sehrála významnou roli prostředníka a pomohla překonat strach rodičů.
- 2** Mezi subjekty, se kterými nejčastěji navazujeme spolupráci, patří například raná péče, která už z podstaty své činnosti napomáhá v časném rozpoznání a následně s další péčí v případě dětí, které mají různá omezení. Konkrétně se pak jedná například o rodinu paní M., kde díky včasné intervenci a navržení plánu podpory dítěte ranou péčí a následné podpoře matky zajišťované SAS bude možné syna paní M. umístit do běžné základní školy.
- 3** V rodině jsou velmi napjaté vztahy mezi matkou dětí a její tchýní, která velmi zasahuje do výchovy svých vnoučat. Nejpalčivějším problémem v rodině je jedno z dětí, které je agresivní vůči rodičům, prarodičům i sourozencům, nemá stanovené hranice, ve škole má výchovné a vzdělávací problémy. Dítě často utíká od matky k babičce a naopak – vždy, když se mu na daném místě něco nelíbí, jde do druhé domácnosti. Situace začala být neúnosná. Byla navázána spolupráce s Naší rovnováhou z.s. (podpora rodin a dětí s hendikepem), která organizuje tzv. „Setkání okolo dítěte“ (umožňuje řešení problému klienta nebo pacienta prostřednictvím týmu odborníků z různých oborů). Na tomto setkání byli přítomni všichni, kdo mají s dítětem nějaký vztah – matka, babička, třídní učitelka, sociální pracovník, psycholožka a také facilitátor celého setkání. Na setkání vznikl Akční plán, který má pomoci všem zúčastněným ve vzájemné komunikaci i v komunikaci s dítětem.

Z provedeného dotazníkového šetření vyplynulo, že pracovníci SAS navštěvují každou rodinu, se kterou pracují, v průměru jednou týdně. Konkrétní způsoby práce s rodinou jsou zřejmé z boxů umístěných napříč textem. Z nich je vidět i to, že SAS není službou jen pro rodiny ze sociálně vyloučených lokalit, jak bývá někdy mylně vnímána, ale je určena pro všechny rodiny, které jsou v krizi nebo jim krize hrozí.

To se ukázalo právě i v době pandemie COVID-19, kdy byla najednou na rodiny navalela náročná povinnost vytvořit podmínky pro online výuku a zajišťovat domácí vzdělávání dětí. Taková situace znamená riziko, že i rodiny fungující za normálních okolností se mohou dostat do náročné situace.

Současně SAS hraje významnou roli v podpoře samoživitelů a opomíjené skupiny [rodičů se zdravotním postižením](#) a jinými speciálními potřebami v plnění rodičovské odpovědnosti. Pokud se na činnosti SAS podíváme z pohledu ohrožení dítěte, je možné identifikovat **čtyři základní role** této služby:

1. podpora naplňování potřeb dítěte, prevence jeho ohrožení a odebrání z rodiny,
2. podpora při procesu odebrání dítěte z rodiny, v případech, kdy je to nezbytné, aby byl co nejméně poškozený pro dítě i rodinu,
3. podpora návratu dítěte do rodiny,
4. odhalování zanedbávání, zneužívání či týrání dětí, které by jinak nemuselo být zjištěno.

Pro 8 z 10 rodin spolupracujících se SAS platí, že spolupráce se službou již nepředstavuje primární prevenci ohrožení dítěte, ale spíše jeho řešení (či zmiřňování).

Prevence ohrožení dítěte

Řešení ohrožení dítěte

Ve své kvantitativní části se tato výzkumná zpráva zaměřuje primárně na první z výše uvedených rolí SAS (a částečně na třetí z nich). Dále v této kapitole nicméně uvádíme v Boxech 3 a 4 příklady toho, jak SAS plní svou roli v procesu oddělování dětí od rodin a odhalování zanedbávání či zneužívání.

1. role: Podpora naplňování potřeb dítěte, prevence jeho ohrožení a oddělení rodiny

Na to, jak institucionalizace dětí souvisí s (ne)dostupností preventivních služeb typu SAS, jsme poukázali již v roce 2018 ve výzkumné zprávě [Investice do dětí](#). Není též náhodou, že [velmi nízkého počtu dětí v bývalých kojeneckých ústavech](#) dosáhly jako první ze všech krajů ČR právě Zlínský a Pardubický kraj, přestože nedisponují nijak vysokými počty pěstounů na přechodnou dobu. Jedná se totiž o dva kraje s relativně nejlepší sítí SAS z celé ČR (viz Mapa 1: Síť sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi v porovnání s velikostí potřebné populace na straně 19).

Názorné příklady rodin ve velmi obtížné situaci, v jejichž případě sehrála SAS klíčovou roli v prevenci odebrání dítěte rodiny, uvádíme v Boxu 2.

SAS nicméně nemusí fungovat jen výše popsaným způsobem, tedy jako víceméně již sekundární prevence odebrání dítěte či sanace rodiny, kde jsou již děti značně ohrožené. Může a měla by fungovat jako nástroj **primární prevence** ohrožení dítěte. V zahraničí je běžné, že rodina spolupracuje se sociálními službami typu SAS, aniž by došlo k zapojení orgánů ochrany dítěte. Je to vhodné z hlediska dětí i rodičů (kteří se často obávají stigmatizace spojené se spoluprací s OSPOD). Rodina je také zpravidla více motivována než v případě nařízené spolupráce. Současně je včasné zahájení spolupráce SAS s rodinou naprosto klíčovým předpokladem úspěšnosti služby (viz zjištění pre-

zentovaná v [kapitole III](#)).

Z námi realizovaného šetření ovšem vyplynulo, že rodiny s dětmi, které (v době zahájení spolupráce) nebyly vážně ohrožené (a nebyly v evidenci OSPOD), zatím představují v průměru pouze 20 % klientů SAS.

V průměru něco přes 50 % klientských rodin SAS představují rodiny s ohroženými dětmi, které již jsou v evidenci

OSPOD, dalších 15 % rodiny s dětmi, které sice ještě nejsou v evidenci OSPOD, ale již jsou ohrožené a zbývajících přibližně 13 % pak rodiny, které již dokonce mají nějaké dítě umístěné mimo rodinu (z nich 7 % tvoří rodiny, u kterých se pracuje na prevenci odebrání dalších dětí a 6 % rodiny, u kterých se pracuje na návratu dětí do rodiny).

Zatím jsme tedy stále pouze na počátku cesty k tomu, aby SAS nebyly pouze služby řešící či zmírňující ohrožení

dítěte, ale významnou část jejich klientely by představovaly rodiny, kde k ohrožení dítěte zatím nedošlo, ale rodina se dostala do obtížné situace. Nepředpokládáme, že by 100 % práce SAS měla představovat primární prevence, vždy budou rodiny, které se podaří zachytit až později, ale výrazná změna stávajícího poměru ve prospěch prevence by byla vhodná.

BOX 2: Příklady vážně ohrožených rodin, u kterých se díky spolupráci rodiny se SAS podařilo předejít trvalému umístění dítěte (nebo více dětí) mimo rodinu

1 S rodinou jsme začali spolupracovat, když byla dcera umístěna na základě dohody o dobrovolném pobytu do ústavního zařízení. Bylo to z důvodu, že matka nevládala pečovat o novorozeně (se kterým museli každý týden jezdit do Prahy na ošetření nožiček), pečovat o domácnost a zároveň se starat o staršího sourozence. Starší dceru proto zanedbávala, nerozvíjela, neuměla rozdělit svoji péči a pozornost mezi dvě děti. Na základě naší společné práce, kdy jsme docházeli do rodiny, učili matku, jak si naplánovat a zvládnout práci v domácnosti, jak pečovat o děti a reagovat na jejich potřeby, aby se obě rozvíjely, se dcera mohla vrátit k rodině. Rodina se stále potýká s různými problémy, ale péči o obě děti v rámci svých možností zvládá. S rodinou stále spolupracujeme.

2 Rodina přišla kvůli velkým dluhům a ztrátě zaměstnání o své dva syny. Děti byly umístěny do Klokánku (ZDVOP Fondu ohrožených dětí). Rodičům se nedařilo získat děti zpět do své péče, z tohoto důvodu byly umístěny do přechodné pěstounské péče. Rodičům byla po nějaké době nabídnuta pomoc jedné ze SAS, kterou využili. Ta jim pomohla vyhledat zaměstnání v blízkosti dětí. Zaměstnání bylo i ubytování zdarma. V tuto chvíli se rodiče dostali k naší službě SAS Oblastní charity Pardubice. Aby rodiče získali děti zpět do své péče, museli splnit několik podmínek. Týkalo se to převážně bydlení, udržení zaměstnání, řešení dluhové problematiky, zajištění lékařů, MŠ a ZŠ.

S rodiči jsme začali usilovně pracovat na získání standardního bydlení, aby děti žily ve vyhovujících podmínkách. Oslovili jsme Nadaci Terezy Maxové dětem, aby rodičům pomohli do začátku s proplacením nájmu, popřípadě kaucí. Rodiče si následně našli bydlení 2+1, Nadace Terezy Maxové dětem jim zaplatila první nájem. Rodičům jsme poskytli základní vybavení do bytu. Následně jsme řešili dluhové problémy, udělali jsme finanční rozpočet, díky kterému rodiče ví, kolik mohou

ušetřit peněz, aby zvládali vše platit. Pro zjištění exekucí jsme poslali žádost na soud ohledně výpisu všech soudních řízení.

V blízkosti bydliště jsme oslovili ZŠ a MŠ, zda mají pro děti volná místa. Vyhledali jsme dětského lékaře, také v blízkosti bydlení. Rodiče tak splnili veškeré podmínky pro to, aby měli děti opět ve své péči. Spolupráce s naší službou SAS probíhá i nadále po návratu dětí do rodiny. Služba funguje pro rodiče také jako psychická podpora a naše pracovnice je doprovází na veškerá jednání.

3 Matce byl odebrán syn po jejím nástupu do výkonu trestu. Chlapec byl umístěn do přechodné pěstounské péče. Matka po ukončení výkonu trestu aktivizována SAS do takové míry, že došlo ve velmi krátkém čase k návratu syna zpět do péče matky. S matkou jsme dále spolupracovali a pravidelně mapovali situaci v rodině.

4 Rodiče s 5 dětmi žijící na okraji města v městském bytě 1+1. Otec pracující, matka na rodičovské dovolené. Rodina k nám přišla na základě šetření pracovníků OSPOD, kteří zjistili, že má rodina velké dluhy na nájemném a energiích. OSPOD vyhodnotil situaci jako alarmující, pokud by rodina nenašla rodinu dostatečné zázemí pro děti na chladné období, mohlo by dojít k jejich umístění mimo rodinu. Rodina začala intenzivně spolupracovat, podaly se žádosti k nadačnímu fondu na úhradu dluhu na nájemném a energiích, což se podařilo. Oba rodiče byli vedeni jako dlužníci a nebylo možné energie napsat ani na jednoho z nich. Díky jednání s vedením města došlo k přepsání energií na město a zálohy byly strhávány otcí ze mzdy. Pokud by nedošlo k této výjimce od města, děti by byly pravděpodobně odebrány z rodiny z důvodu nevyhovujících podmínek. Rodina by si bez pomoci soc. pracovníků SAS nevěděla rady.

Na výsledky se ovšem můžeme dívat i obráceně: SAS si aktuálně mohou v průměru dovolit už 20 % své kapacity věnovat spíše primární prevenci ohrožení dítěte. Jednou z oblastí, kde SAS může hrát roli spíše primární prevence je podpora rodin v oblasti vzdělávání. To je oblast, kde mnohdy SAS významně pomáhaly dětem a rodinám již

před vypuknutím pandemie COVID-19, která důležitost SAS v podpoře rodin v oblasti vzdělávání ještě znásobila (viz příklady v Boxu 3).

BOX 3: Role SAS v naplňování potřeb dětí v oblasti vzdělávání obzvláště intenzivní v době pandemie COVID-19

- 1** Matka se třemi dětmi (16, 15 a 10 let) bydlí na ubytovně s druhem. Matka má psychické problémy. Chlapec Lukáš navštěvuje běžnou základní školu, 4. třídu. Jeho paní učitelka nás se souhlasem matky na jaře 2020 během uzavření škol kontaktovala, jestli bychom mu mohli tisknout úkoly a v rámci terénní práce mu je vozit domů. Nějakou dobu to tak fungovalo, jenže jsme zjistili, že Lukáš úkoly nevypracovává a ani neodevzdává. Proto jsme se domluvili, že bude chodit dělat úkoly do nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (dále NZDM). Udělané úkoly jsme potom posílali paní učitelce elektronicky. Lukáš chodil nepravidelně. V rámci terénní práce naší služby jsme vždy mamince vysvětlovali, že je potřeba, aby úkoly dělal. Na podzim 2020 už byla distanční výuka uzákoněná, proto jsme se domluvili s paní učitelkou i maminkou, že Lukáš bude do NZDM chodit na online výuku a pak dělat úkoly. Paní učitelka posílala odkaz na výuku vždy do našeho služebního emailu a pokud Lukáš nemohl přijet do NZDM, tak pracovnice posílaly odkaz rovnou mamince. Dnes to funguje tak, že pracovnice SAS zřídily Lukášovi email a ukázaly mu, jak se přihlásit k online výuce. Proto se Lukáš na online výuku přihlašuje doma a 2–3krát týdně jezdí do NZDM udělat úkoly za celý týden. Pracovnice jsou v kontaktu s maminkou i paní učitelkou.
- 2** Během listopadu službu SAS kontaktoval zájemce o službu, který se ocitl ve složité situaci poté, co od něj a dětí odešla jeho partnerka, a on zůstal s dětmi sám. V tu dobu probíhala distanční výuka, a protože klient nemá k dispozici odpovídající techniku ani zázemí k tomu, aby dětem umožnil se distanční výuky účastnit, docházel pravidelně s dětmi do prostor služby SAS, kde se starší dcera mohla účastnit online výuky. Pracovnice SAS kontaktovala třídní učitelky obou dětí a po dohodě pravidelně zajišťovala tisk potřebných materiálů a zpětné skenování vypracovaných úkolů do škol. V rámci těchto setkávání také docházelo k doučování, kdy pracovnice společně s otcem dětem pomáhala s domácími úkoly a snažila se jim vysvětlit látku, které nerozuměly.
- 3** Klientkou je matka dítěte navštěvujícího ZŠ, která má problémy s alkoholem. Otec pracuje v zahraničí. Vztah rodičů je kvůli alkoholu velmi nestabilní – průběžné domácí násilí, matka občas utekla z domova. Dítě je velmi chytré a samostatné, ale nepříznivé stavy matky jej dostávaly do stresujících situací, kdy vyhledalo pomoc sousedů, přivolalo pomoc záchranné služby kvůli obavám o život matky. Rodinná situace byla velmi vážná. Díky spolupráci se SAS se začala matka více snažit a podporovat dítě v rozvojových aktivitách. Dítě potřebovalo drobnou podporu se školou – příprava referátu apod. Situace byla velmi vážná a nebyla nijak řešena. SAS začala spolupracovat s matkou na řešení alkoholové závislosti a na tom, aby byla schopna vytvořit stabilnější zázemí pro dítě. Následně SAS navázala spolupráci také s otcem, který se vrátil ze zahraničí. Již na počátku spolupráce SAS informovala OSPOD, který dosud rodinu neměl v evidenci. Situace v rodině nadále není dobrá a vyžaduje dlouhodobou intenzivní spolupráci. Podařilo se však výrazně podpořit dítě v přípravě do školy a snížit míru psychického napětí a stresu, kterému bylo vystaveno, a to díky práci SAS s rodiči i díky zajištění dlouhodobého dobrovolníka, který je dítěti nejen nápomocen se školní přípravou, ale je pro něj důvěrníkem, kterému se může kdykoliv svěřit a skrze něj také informovat SAS.
- 4** Ve většině našich rodin podporujeme rodiče i děti různými způsoby ve vzdělávání. Pomáháme rodičům nastavit pravidla ohledně plnění úkolů, reflektujeme s rodinami důležitost vzdělání a posilujeme rodičovské kompetence v této oblasti. Mimo dobu pandemie k takovým činnostem vedeme rodiny pravidelně v menších časových objemech, tak aby došlo k naučení cíleného chování jak u dětí, tak u rodičů. V době pandemie se objem této činnosti výrazně zvýšil. Od druhé vlny pandemie byla téměř v každé rodině v rámci spolupráce řešena otázka distanční výuky, pomoc se zajištěním techniky přes inzerát vypsany SAS, pomoc rodičům s digitální gramotností, pomoc při komunikaci se školou ohledně plnění školních povinností a účasti na online

výuce apod. Například u paní S. pracovníci intervenovali v době jarní vlny pandemie několikrát za týden z důvodu velkého množství učiva a vysokých nároků na technické zajištění vzdělávání – přihlášení do systému, tisk dokumentů, několik platforem pro online výuku – a s ohledem na deficit v oblasti intelektu u matky i u dítěte byla nutná intenzivní spolupráce. Následně byl rodině zajištěn dobrovolník, proběhla komunikace se školou a nyní je situace stabilizována.

- 5** *Spaní Šárkou jsem začala spolupracovat v červenci 2020. Šárka žije se svými dvěma dětmi v pronajatém bytě. Syn Jan navštěvuje základní školu, konkrétně 4. třídu. S dcerou Kristýnou je Šárka na rodičovské dovolené. Jan má od 1. třídy problémy ve škole. Vždy ho velice trápilo, že nemá tak hezké známky jako ostatní spolužáci. Svěřil se mi, že ho velice stresuje, když je vyvolaný před celou třídou, prý se vždy velice stydí. Má*

problémy se čtením a psaním. Spolužáci se mu za to prý posmívají. Spaní Šárkou jsem řešila, zda si je této situace vědoma. Říkala mi, že ano, nicméně nevěděla si rady, jak ji řešit. Dle jejího názoru by syn potřeboval doučování, ale škola ho neposkytuje a Šárka na placené doučování nemá finance. Šárce jsem vysvětlila, že je potřeba, aby se synem navštívila pedagogicko-psychologickou poradnu, aby se u Jana vyloučily specifické poruchy učení. Jana jsme tedy společně objednaly na vyšetření. Vzhledem k tomu, že byl Janovi stanoven termín až půl roku od objednání, bylo potřeba zajistit někoho, kdo mu sučením pomůže. Oslovila jsem tedy dobrovolnici, jelikož se Šárka obávala, že doučování sama nezvládne. Jan má nyní zprostředkované doučování, které probíhá dvakrát týdně (nyní online). Od začátku školního roku si Jan zlepšil známky o jeden stupeň. Zprostředkované doučování mu nejen zlepšilo známky, ale i dodalo sebevědomí.

2. role: Podpora při procesu odebírání dítěte z rodiny

V některých případech je i přes sebevětší snahu zamezit ohrožení dítěte nezbytné jej odebrat a umístit mimo rodinu. Jak je vidět z příkladů uvedených v Boxu 4, SAS může v těchto případech hrát nezastupitelnou roli v tom,

aby se proces odebírání stal co nejméně poškozující pro dítě i rodinu.

BOX 4: Příklady zapojení SAS do procesu odebírání dítěte z rodiny

- 1** *Klientka začala využívat služby SAS na doporučení OSPOD hned po porodu, protože v té době byla aktivní uživatelkou drog a měla problémy s bydlením. Díky spolupráci se SAS se zdravotní stav, závislost a bytová situace klientky na nějakou dobu stabilizovala, avšak pouze do chvíle, než klientka potkala nového přítele, také uživatele drog, a celá situace nakonec skončila odebráním dítěte z rodiny. Do péče jej získala matka klientky. V tomto období probíhala spolupráce s klientkou i její matkou. Díky intervencím ze strany SAS se podařilo zachovat vztah mezi oběma ženami, a tak i pro dítě byl přechod zvládnutelnější. Během spolupráce proběhlo soudní jednání o omezení rodičovské odpovědnosti klientky a zároveň svěření vnučky do péče matky klientky. V současné době se připravuje soudní jednání ve věci ustanovení poručnictví pro matku klientky. Dvouletá dívka stěhování od matky k babičce zvládla bez psychických potíží. Po celou dobu spolupráce probíhala komunikace mezi klientkou, službou SAS a OSPOD, takže všechny složky byly pravidelně informovány o vývoji situace.*

- 2** *Matka samoživitelka, psychicky nemocná, která měla v péči cca 5měsíčního chlapce a 8letou dceru. U matky se projevovaly úzkostné stavy, apatie, dlouhodobě nebyla matka v péči lékařů. S chodem rodiny jí pomáhal druh – otec dětí, který byl hlavní pečující osobou. Druh nastoupil výkon trestu odnětí svobody v době, kdy synovi byly 2 měsíce. Celá situace dopadla na všechny, hlavně na matku, která nebyla schopna o nejmenší dítě pečovat. Po jednání s pracovníci OSPOD došlo k tomu, že po vzájemné domluvě s klientkou bylo dítě odebráno a umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu po dobu, než se situace rodiny stabilizuje. Sociální pracovnice SAS pracovala s klientkou a provázela ji celým procesem a byla na žádost klientky přítomna i ve chvíli, kdy bylo dítě odebráno. S klientkou byla navázána intenzivní spolupráce. Po celou dobu jí byla poskytována podpora nejenom v doprovodech lékařů, na ÚP a další instituce, ale také podpora při kontaktu s dítětem. Klientka byla medikována a po cca*

třech měsících se situace natolik stabilizovala, že dítě bylo vráceno zpět do rodiny. Klientka se odstěhovala z vyloučené lokality, začala s dětmi bydlet ve městě a v současné době čeká na příchod partnera, který bude žádat o předčasné propuštění. O své děti se stará a situaci bere tak, že si uvědomila, že je schopna se o děti postarat sama a poprat se s různými situacemi.

- 3** Matka dvou dětí začala ze své iniciativy spolupracovat se SAS. Měla problémy s exekucemi a nalezením práce. Partner byl k situaci laxní, nepracoval a neměl větší zájem o spolupráci. Postupem času se ukazovalo, že matka i partner si nepřejí, aby sociální pracovnice docházela do rodiny za dětmi a pracovala s nimi. Po navázání komunikace se školním zařízením, které jedno

z dětí navštěvovalo, se začalo ukazovat, že dítě se bojí domů, má strach z partnera matky a chce zůstat ve škole. Vše ukazovalo na velmi špatnou situaci v rodině, proto byl ve spolupráci se školou podán podnět na OSPOD. Po šetření OSPOD proběhl soud, který rozhodl o odebrání obou dětí z rodiny, potvrdilo se totiž týrání dětí ze strany partnera, který nebyl jejich otcem. Spolupráce se ZŠ a MŠ byla v tomto případě klíčová. Sociální pracovnice SAS tak měla velký prostor k tomu, aby matce citlivě vysvětlila, proč k této situaci došlo, a připravila ji na odebrání dětí. Následně ji také podporovala v kontaktu s dětmi a vybízela ji k nápravě vztahů v rodině, aby se děti mohly vrátit zpět domů. Návrat dětí sice v tuto chvíli není příliš reálný, ale matka díky spolupráci se SAS udržuje kontakt s dětmi, což je důležité pro ně i pro matku.

3. role: Podpora návratu dítěte do rodiny

Řada služeb SAS již od samotného počátku fungování v České republice plní důležitou roli v podpoře návratu dětí umístěných do náhradní (především ústavní) péče do rodiny. V letech 2017 až 2019 se podařilo 81 službám SAS, které vyplnily náš dotazník, napomoci celkem 423 dětem v návratu do rodiny. V průměru tedy tyto služby napomohly návratu 141 dětí ročně. Vzhledem k tomu, že v těchto službách působilo celkem 329 z 857 úvazků sociálních pracovníků ve všech SAS v ČR, lze předpokládat, že celkový počet dětí, které se s podporou SAS každoročně navrátí do rodiny je 2,6 vyšší. Půjde tedy o téměř 370 dětí ročně.

Rodiny, u kterých se pracuje na návratu dítěte do rodiny, představují pouze 6 % z klientely SAS. Vzhledem ke svým personálním limitům SAS [často nemají kapacity na](#)

[intenzivní práci s rodinou](#), která je potřebná, pokud má dojít k návratu dítěte do rodiny. K mnoha rodinám se navíc kvůli nedostatku pracovníků nedostanou. Potenciál SAS v oblasti podpory návratu dětí do rodiny je proto velmi pravděpodobně mnohonásobně vyšší než 370 dětí ročně, podmínkou je navýšení kapacit služeb SAS.

Nelze s jistotou říci, že by se bez podpory SAS žádné z těchto přibližně 370 dětí nevrátilo do rodiny.¹ Ve všech uvedených případech ovšem služby SAS minimálně napomohly tomu, aby se doba pobytu dítěte mimo rodinu zkrátila nebo tomu, aby proces návratu dítěte do rodiny proběhl co nejlepším způsobem pro dítě i pro rodinu. Náhorné příklady role SAS v procesu návratu dětí do rodiny uvádíme v Boxu 5.

370

dětí ročně podpoří služby SAS napříč ČR v návratu ze státní péče do vlastní rodiny

BOX 5: Příklady rodin ve velmi složité situaci, do kterých se díky spolupráci se SAS mohlo vrátit dítě (nebo více dětí)

1 Rodina se 4 dětmi nám byla doporučena pracovníky OSPOD, protože oba partneři občasně užívali drogy. Po tomto zjištění všechny děti musely okamžitě opustit rodinu a odejít k příbuzným. Každý z rodičů má dvě děti. Mladší jsou partnera, starší děvčata partnerky. Starší dcery jsou jedničkářky, chodí do pěveckého sboru, nejsou s nimi žádné problémy. Mladší děti partnera jsou v předškolním věku a dochází do mateřské školy. Naše služba měla volnou kapacitu, a tak bylo možné okamžitě sepsat smlouvu o spolupráci a začít s rodinou pracovat. Nejprve jsme se zaměřili na stabilizaci situace, aby byl možný návrat dětí do rodiny, a psychickou podporu matky i starších děvčat, kde oba jejich otcové žádali o jejich svěření do své péče. Dcery to však nechtěly. Vyhledali jsme proto psychologickou podporu, kam matka s dcerami pravidelně docházela. Oba partneři ihned navázali spolupráci s adiktologickou ambulancí, kam docházeli pravidelně na sezení i na drogové testy. Rozhovory s rodiči s pracovníky SAS byly otevřené a vstřícné. Matka během nich získala náhled na situaci i určitou psychickou úlevu. Testy na drogy dopadaly dobře.

Všechny děti se po nějaké době mohly vrátit od příbuzných domů. Dále bylo potřeba zaměřit se na vyřešení sociálních dávek, psychickou podporu matky starších dcer a přípravu na soudní projednávání návrhů na svěření dětí do péče otců. Doprovody klientky na soudní jednání probíhaly opakovaně a na její přání. Rodina žila z jednoho platu a neměla požádáno ani o jednu dávku. Součástí podpory byl i nácvik vyplňování formulářů pro dávky a jejich samostatné pravidelné podávání.

Klienti si nyní zvládají žádosti o sociální dávky podávat sami. Starší dcery nebyly svěřeny do péče otců a mohly zůstat u matky. Dalším cílem bylo řešení dluhů a požádání o insolvenční ochranu. I to se podařilo. Rodina má insolvenční schválenou, komunikuje se správcem a pravidelně insolvenční poplatky odvádí.

Cíl vymoci alimony na mladší děti v rodině se nepodařilo naplnit. Matky alimony neposílá ani přes návrhy na exekuční řešení a podávaná trestní oznámení.

Spolupráce s rodinou byla velmi intenzivní, trvala cca rok a půl. Pokroky, které rodina udělala během spolupráce, byly obrovské. Jeden z největších úspěchů byla vyřešení problému s užíváním drog, jak se vyjádřila matka: "Oba jsme došli k závěru, že normální je nic nebrat, ani rekreačně. Do té doby jsme si mysleli, že na občasném užití drogy není nic zlého".

Rodina je stabilizovaná a schopná samostatného hospodaření. Formou ambulantní služby jsme s rodinou ve styku stále.

2 Spolupráce s paní Janou začala v srpnu 2019, kdy se nacházela v těžké situaci. Její syn byl hospitalizován na psychiatrii a ona se společně se svou dcerou musela odstěhovat z bytu. V té době byla Jana bez zaměstnání a neměla peníze na vlastní bydlení. Proto se s dcerou nastěhovala ke svému partnerovi. V průběhu soužití docházelo mezi partnery k častým hádkám. Emma hádky nesla velmi těžce. Aby celou situaci s matkou zvládla, nabídla jsem jim terapii prostřednictvím terapeutky, se kterou Charita spolupracuje. Paní Janu a Emmu jsem nemohla v těchto podmínkách ponechat. Janě partner několikrát hrozil vyhozením z bytu a ona se velice bála, že by s Emmou zůstaly na ulici. Proto jsme spolu začaly hledat jiné a klidnější bydlení. K tomu, aby se Jana mohla odstěhovat, bylo také potřeba, aby měla zaměstnání. Po nějakém čase mi oznámila, že práci získala. Jelikož vím, že má Oblastní charita Pardubice k dispozici byty, které pronajímá, oslovila jsem svou vedoucí s dotazem, zda by nebyl některý z bytů k dispozici. Jeden byl volný a já jsem mohla s radostí Janě oznámit, že se s dcerou mohou z problematického soužití odstěhovat. Jana byla velice šťastná. V bytě společně s dcerou žijí do teď. Jana vlastní bydlení potřebovala také kvůli tomu, aby se k ní mohl vrátit její syn Marek, který je nyní umístěn v dětském domově se školou. Jeho psychický stav je sice lepší, ale stále potřebuje dohled. Prostředí, kde Jana s Emmou žily, nebylo pro Marka vhodné. Díky tomu, že má Jana pronajatý byt, mohla začít řešit vrácení syna do její péče. Společně nyní pracujeme na tom, aby bylo pro návrat Marka vše co nejlépe připraveno a všichni tři mohli opět žít jako rodina.

4. role: Odhalení zanedbání, zneužívání či týrání dítěte

Odhalování zanedbávání, zneužívání či týrání dítěte není hlavní rolí SAS. Nicméně díky tomu, že má SAS v mnoha případech ze všech veřejných služeb k rodině nejbližší, může hrát i tuto roli. Příklady uvedené v boxu 6 ukazují právě případy, kdy došlo k odhalení zneužívání či týrání

dítěte (kvůli zachování stručnosti textu nepopisují celé následné řešení situace).

BOX 6: Příklady role SAS při odhalování zanedbávání, zneužívání či týrání dětí

1 Jedná se o rodinu s pěti dětmi, která řeší více problémů. Tři nejstarší děti mají jiného otce, než je partner, který žije s matkou v domácnosti a je biologickým otcem dvou nejmladších dětí. Nejstarší synové mají diagnostikovanou poruchu autistického spektra spřidruženými nemocemi. Patnáctiletá dcera vykazuje sociálně patologické jevy – závislost na návykových látkách, útěky z domu, neplnění povinné školní docházky, sebevražedné pokusy, agresivní chování a promiskuita. Služba začala v rodině intervenovat na základě zakázky OSPOD z důvodů nízkých rodičovských kompetencí, nepodnětného prostředí pro děti, agresivity otce. S rodinou se začalo pracovat v rámci služby podle individuálního plánu na řešení mnoha problémů: výchova a péče o děti, komunikace bez nadávek a vulgarismů, vybavení domácnosti, hospodaření s financemi rodiny, pravidla a chod domácnosti. Se službou aktivně spolupracovala pouze matka, otec službu odmítal a byl na klíčovou sociální pracovníci agresivní. Postupem času se matka sociální pracovníci svěřovala s tím, že je ona i děti psychicky a fyzicky týrána partnerem. Ve spolupráci s OSPOD se intervenovalo v ZŠ a MŠ dětí, kde byla zjištěna další fakta o fyzickém zdraví dětí. Zjistilo se, že nejstarší nevlastní syn otce měl po těle modřiny a sám uvedl, že ho nevlastní otec bije. V rámci multidisciplinárního týmu (OSPOD, SAS, ZŠ, MŠ, dětské centrum v rámci Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále ZVDOP), Policie ČR, intervenční centrum, krizová psychologická pomoc, terapeut) se podařilo otce vykázat z bydliště se zákazem přiblížení se na určitou dobu. Matka měla s dětmi oporu v odbornících, kteří se po několik měsíců snažili matku a děti ochránit před agresivním partnerem, na kterého bylo podáno trestní oznámení. Aktuálně má matka všechny děti ve své péči, ale dvě nejmladší děti má ve střídavé péči s jejich otcem, na

kterého je stále vedeno trestní řízení a vše řeší soud. Mezi matkou a otcem dochází k neustálým konfliktům, předávání dětí je bez asistovaného kontaktu, jelikož nebyl nařízen soudem. Děti přihlíží tomu, jak se k sobě jejich rodiče špatně chovají a přenáší tak na ně své problémy. Děti jsou psychicky frustrované, navštěvují terapeuta a psychiatra. Vývoj rodiny není ideální z důvodu nízkého mentálního intelektu matky, která není schopna zvládat tolik záťažových situací najednou. Od SAS chce aktuálně matka pomoc s insolvenčním řízením a spory týkající se dětí řeší výhradně přes OSPOD.

2 S rodinou spolupracováno v režimu SAS na doporučení OSPOD. SAS pomáhá se školní přípravou dětí. Při konzultacích v rodině sociální pracovník odhalil nepřiměřené přetěžování devítileté dcery. Dívka plní téměř všechny domácí práce – vysává, žehlí, utírá prach, umývá nádobí, velice často se stará o mladší sourozence. Při konzultacích je navíc rodiči slovně ponižována (poukazují na špatný prospěch, který však výsledkům neodpovídá). Zjištěno, že iniciátorem je současný partner matky. Matce toto zrcadleno, ta se však staví na stranu partnera. Zjištění v rodině konzultováno s příslušným OSPOD, který řeší další postup.

3 Díky SAS bylo odhaleno těžké zanedbávání dětí ve věku 1 a 2 roky a novorozence. Jejich osmnáctiletí rodiče si nevěděli rady s výchovou dětí ani s vedením domácnosti. Během intenzivní práce v rodině došlo ke svěření novorozence do péče babičky, zbytek rodiny je pod soudním dohledem. SAS pomáhá rodičům se zvyšováním kompetencí k samostatnému vyřizování běžných záležitostí (dávky, zaměstnání, bydlení), s vedením domácnosti (vaření, nákupy, hygiena) i s aktivizací dětí, které pomalu dorovnávají svůj vývojový handicap.

II. KAPACITY SAS

REALITA VS. POTŘEBY KOMUNIT

ZÁKLADNÍ SÍŤ SAS V ČR

Základní síť sociálních služeb všech krajů ČR pro rok 2021 zahrnují celkem 250 služeb SASⁱⁱ s celkem 857 úvazky sociálních pracovníků.ⁱⁱ Ještě v roce 2005 těchto služeb bylo pouze něco přes 50 s méně než 150 úvazky.ⁱⁱⁱ Lze říci, že v posledních 15 letech došlo k rehabilitaci terénní sociální práce s rodinou, jejíž slibný předválečný rozvoj v Československu byl zastaven komunistickým režimem s jeho důrazem na kolektivní péči o děti a degradací sociální práce na úřední činnost.

Tento vývoj pozitivním směrem ovšem není nezvratný. Přibližně polovina ze všech 850 pracovníků v těchto službách totiž poskytuje podporu rodinám v krizi díky finančním prostředkům z evropských fondů.^{iv} Pokud nedojde v následujících letech ke změně financování SAS, hrozí, že po uplynutí právě začínajícího programového období evropských strukturálních fondů v roce 2027 dojde k omezení SAS (v následujícím programovém období již velmi pravděpodobně Česká republika nebude oprávněná k čerpání evropských fondů v takové výši jako nyní).

POTŘEBNOST SAS

Dle doposud [nejrozsáhlejšího zahraničního výzkumu](#) zaměřeného na výskyt zanedbávání, zneužívání a týrání dítěte se výskyt zanedbávání dětí (jako jevu, kterému SAS předchází nebo jej řeší) ve vyspělých zemích jako Česká republika pohybuje kolem 6 %. Častěji k zanedbávání dochází u sociálně zranitelnějších vrstev společnosti (tam se pohybuje kolem 10 %). Bylo tedy předpokládáno, že mezi potenciální klientelu SAS, či potřebnou populaci, patří v průměru 6 % dětské populace. Zohlednili jsme nicméně i to, že výskyt zanedbávání roste s výskytem sociálních problémů. Vycházeli jsme z toho, že nejhodnějším

Ve zkratce: Kapacity SAS – Realita vs. potřeby komunit

Kapacity SAS nejsou ve většině České republiky adekvátní. Služby jsou každoročně nuceny odmítnout podporu téměř tisícovce rodin s dvěma tisíci ohroženými dětmi. Intenzita spolupráce často neodpovídá potřebám dětí.

indikátorem bude počet dětí vrůstajících v dětských domovech, zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v náhradní rodinné péči v přepočtu na tisíc dětí v populaci. Děti umístěné mimo rodinu totiž představují pomyslnou špičku ledovce všech ohrožených dětí. Kde je více dětí mimo rodinu, bude velmi pravděpodobně více ohrožených dětí. Čím větší je špička ledovce, tím větší bude pravděpodobně i ledovec pod ní, tj. populace dětí, které sice ještě nebyly umístěny mimo rodinu, ale jsou také ohrožené (zdaleka ne každé ohrožené dítě OSPOD odebírá z rodiny). Předpokládali jsme tak, že například v Ústeckém či Karlovarském kraji, kde je počet dětí umístěných mimo rodinu téměř dvakrát vyšší než národní průměr (24 dětí z tisíce oproti 13), bude téměř dvakrát větší potřebná populace (nikoli 6 %, ale 11 %). Naopak např. na Vysočině, kde je umístěno mimo rodinu méně dětí než odpovídá celorepublikovému průměru, bude klientela SAS odpovídajícím způsobem menší (nikoli 6 %, ale 4,5 % dětské populace). Celkem jsme došli k tomu, že v České republice vyrůstá přibližně 120 tisíc ohrožených dětí v necelých 50 tisících rodinách (dle zjištění z našeho průzkumu v průměru připadá 2,5 dítěte na 1 ohroženou rodinu). Jak je vidět z Tabulky 1 na straně 18, největší část z těchto dětí, téměř 40 tisíc, tedy skoro třetina, je soustředěna do pouhých dvou krajů: Moravskoslezského a Ústeckého kraje.

REÁLNÉ VS. POTŘEBNÉ KAPACITY SAS

Co se ukáže, pokud porovnáme kapacity SAS v jednotlivých krajích s předpokládanou velikostí potřebné populace v těchto krajích? Z letného pohledu na data prezentovaná v Tabulce 1 a mapě na následující straně je zřejmé, že kapacity SAS přibližně kopírují počty potřebných rodin a dětí. V Ústeckém a Moravskoslezském kraji vyznačujících se největším počtem ohrožených dětí, mají SAS největší personální kapacity (téměř shodný počet 114, respektive 133 pracovníků).

A počet potřebných dětí připadajících na 1 pracovníka je, až na dvě pozitivní a dvě negativní výjimky, v případě většiny krajů obdobný (pohybuje se mezi 100 a 200 dětmi na pracovníka). Dvě pozitivní výjimky málokterého znalce systému péče o ohrožené děti v ČR překvapí. Jedná se o Pardubický a Zlínský kraj, které dlouhodobě budují solidní síť SAS, přestože se jedná o zdánlivě „bezproblémové“ kraje vyznačující se relativně nízkým počtem sociálně vyloučených lokalit. Naopak dva kraje, kde vychází poměr kapacit SAS a velikosti potřebné populace relativně nejhuře, možná leckoho překvapí. Jedná se o Prahu a Jihočeský kraj. Přičemž Praha dopadla ještě výrazně huře než Jihočeský kraj. Důvodem je nízký počet úvazků v SAS v těchto krajích pohybující se pouze kolem 30 úvazků (pro srovnání základní síť SAS Pardubického kraje čítá více než 70 úvazků). Poměr úvazků v SAS a potřebné populace tak v těchto krajích nevyhnutelně musí vyjít špatně i když zohledníme to, že v těchto dvou konkrétních krajích je podíl potřebných dětí nižší, než je národní průměr a mnohonásobně nižší než v krajích s vysokým počtem dětí umístěných mimo rodinu (v případě Prahy jsme počítali s tím, že do potřebné populace spadají pouze 4 % dětí).

Není přitom bez zajímavosti, že Pardubický a Zlínský kraj nacházející se na prvních dvou místech pomyslného žebříčku dostupnosti SAS se vyznačují obdobnou sociální situací jako Praha a Jihočeský kraj. Ovšem zatímco ve dvou prvně jmenovaných došlo k budování poměrně silné sítě SAS, přestože nejde o kraje s velkým výskytem sociálních problémů, s vědomím toho, že jde o potřebnou službu, protože v určité míře dochází k ohrožení dítěte všude, v Praze a Jihočeském kraji k tomu zatím nedošlo.

Na výsledky je ovšem třeba dívat se i z jiné perspektivy. Tj. do jaké míry vlastně postačují kapacity SAS s ohledem na potřeby ČR? Dle dotázaných služeb je optimální počet rodin připadajících na 1 pracovníka v průměru 9 (skutečný je 11). Na jednu spolupracující rodinu v průměru připadá 2,5 dětí. Jeden pracovník tedy může zajistit v průměru podporu cca 25 dětem. To znamená, že 857 pracovníků v národní síti SAS dokáže poskytnout podporu necelým 20 tisícům dětem v přibližně 7,5 tisících rodinách. To je 16 % z potřebné populace přibližně 120 tisíc dětí. Není reálné, aby všechny rodiny spadající do potřebné populace zahájily spolupráci se SAS. O části z ohrožených dětí a rodin se nikdy nedozvíme, jiná část nebude mít o spolupráci se SAS zájem. Síť SAS ve většině ČR ovšem můžeme označit za nedostatečnou i kdybychom předpokládali, že „nedosažitelná“ část z potřebné populace představuje 70 % ze všech potřebných rodin. „Dosažitelná“ populace (zbývajících 30 % z 50 tisíc potřebných rodin) by totiž i tak činila téměř 15 tisíc rodin, ale podpůrná kapacita SAS v ČR je pouze 7,5 tisíc rodin, tedy poloviční.

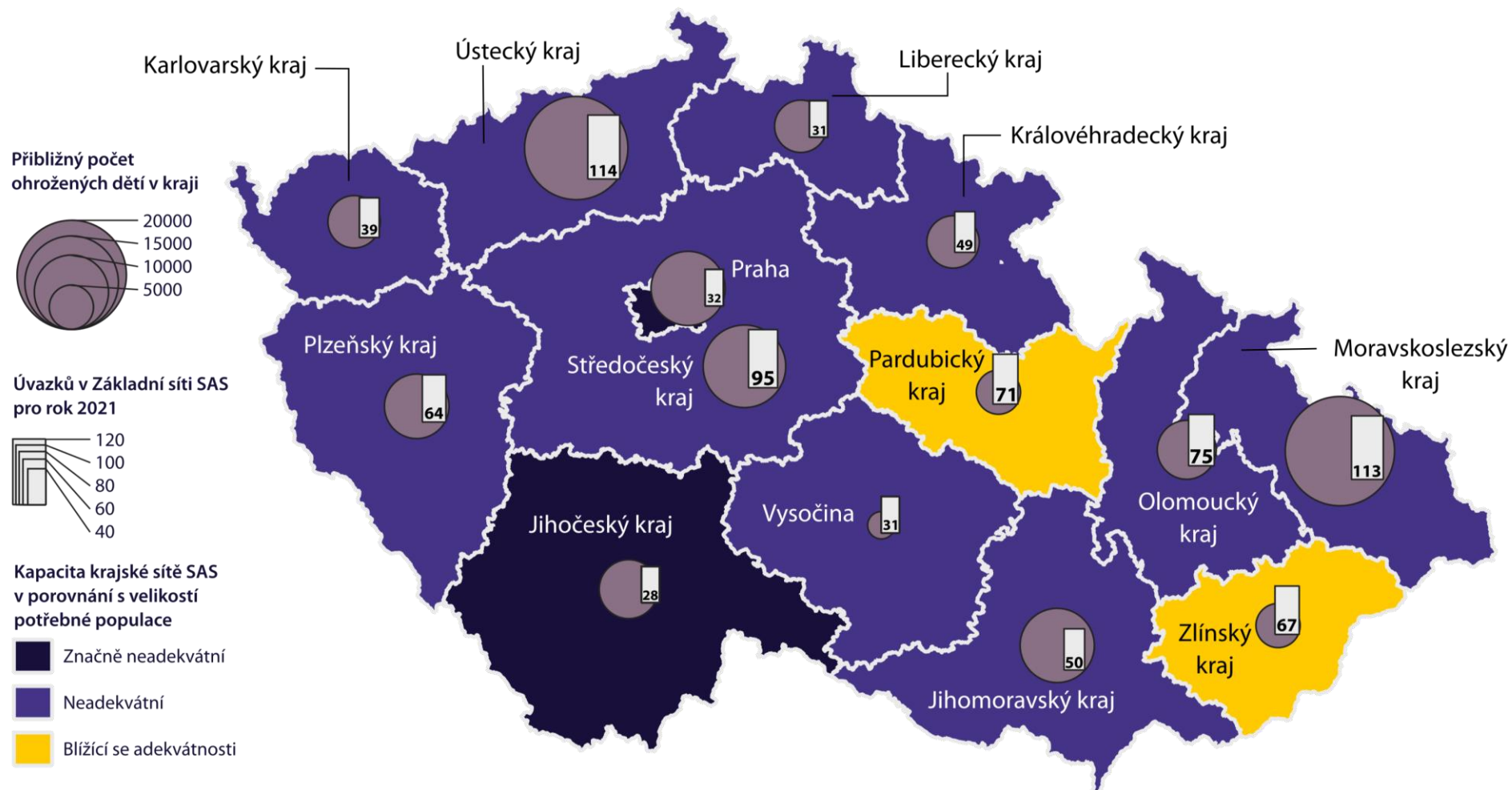
Tabulka 1: Kapacity SAS v krajích ČR ve srovnání s velikostí potřebné populace

Kraj	Úvazků v základní síti SAS pro rok 2021	Služeb SAS v základní síti pro rok 2021	Průměrný počet úvazků ve službě	Počet dětí do 18 let	Děti v NRP, dětských domovech a ZDVOP	Děti v NRP, dětských domovech a ZDVOP v přepočtu na tisíc dětí v kraji	Pravděpodobný podíl potřebných dětí v populaci	Přibližný počet potřebných dětí v kraji	Přibližný počet potřebných rodin připadajících na 1 úvazek SAS	Krajská síť SAS je v porovnání s velikostí potřebné populace
Česká republika	857	250	3,4	1 999 465	25 806	12,9	6,1 %	120 000	60	neadekvátní
Praha	32	8	3,9	240 105	1 615	6,7*	4,2 %**	10 000	130	značně neadekvátní
Středočeský kraj	95	29	3,3	285 673	2 603	9,1	4,2 %	12 000	50	neadekvátní
Jihočeský kraj	28	13	2,1	119 859	1 448	12,1	5,6 %	7 000	100	značně neadekvátní
Plzeňský kraj	64	14	4,5	107 226	1 663	15,5	7,2 %	8 000	50	neadekvátní
Karlovarský kraj	39	8	4,9	52 947	1 258	23,8	11,0 %	6 000	60	neadekvátní
Ústecký kraj	114	42	2,7	156 086	3 795	24,3	11,3 %	18 000	60	neadekvátní
Liberecký kraj	31	9	3,4	84 929	1 211	14,3	6,6 %	6 000	70	neadekvátní
Královéhradecký kraj	49	16	3,0	101 202	1 265	12,5	5,8 %	6 000	50	neadekvátní
Pardubický kraj	71	16	4,4	97 532	1 051	10,8	5,0 %	5 000	30	blíží se adekvátnosti
Kraj Vysočina	31	8	3,9	93 597	905	9,7	4,5 %	4 000	50	neadekvátní
Jihomoravský kraj	50	18	3,7	222 750	2 245	10,1	4,7 %	10 000	80	neadekvátní
Olomoucký kraj	75	17	4,4	116 168	1 469	12,6	5,9 %	7 000	40	neadekvátní
Zlínský kraj	67	15	4,4	104 181	1 000	9,6	4,5 %	5 000	30	blíží se adekvátnosti
Moravskoslezský kraj	113	37	3,1	217 210	4 278	19,7	9,2 %	20 000	70	neadekvátní

* Údaj je zkreslen tím, že Praha disponuje malým počtem dětských domovů, děti z Prahy jsou umísťovány do dětských domovů v jiných krajích.

** S ohledem na zkreslení údaje o počtu dětí mimo rodinu na tisíc dětí v kraji byla v případě Prahy použita stejná hodnota pravděpodobného podílu potřebných dětí jako ve Středočeském kraji.

Mapa 1: Síť sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi v porovnání s velikostí potřebné populace

POČTY RODIN, KTERÉ SAS NEBYLY SCHOPNÉ USPOKOJIT UŽ PŘED VYPUKNUTÍM PANDEMIE COVID-19

Ještě v roce 2019 před vypuknutím pandemie COVID-19 evidovaly služby SAS, které vyplnily náš dotazník, celkem 181 neuspokojených žádostí o poskytnutí služby. Pokud toto číslo přepočteme na celou síť SAS v ČR, lze říci, že se celkový počet neuspokojených žádostí o poskytnutí služby SAS v ČR v roce 2019 pohyboval mezi 400 až 500 rodinami ročně. Jelikož na jednu rodinu spolupracující se SAS připadalo v průměru 2,5 dítěte, celkem se **už v roce 2019 na SAS napříč ČR neúspěšně obrátily rodiny, v nichž bylo přibližně tisíc ohrožených dětí.**^{vii} K tomu je třeba přičíst dalších přibližně tisíc dětí v rodinách, v jejichž

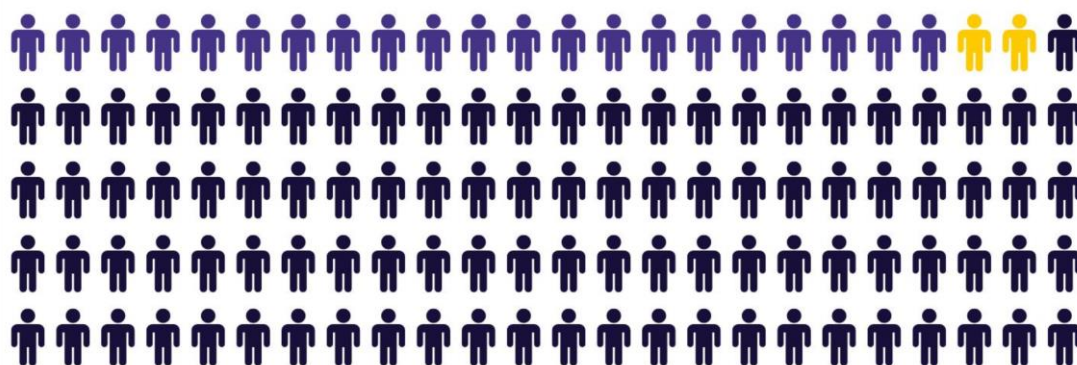
v těchto rodinách jsou ohrožené a bylo by vhodné navázat spolupráci SAS s rodinou, ale není v kapacitě SAS tyto rodiny uspokojit (natož je kontaktovat).

Porovnání celkového počtu dětí v rodinách spolupracujících se SAS s počtem ohrožených dětí v rodinách neúspěšně žádajících o službu a dalšími potřebnými dětmi je vidět z Grafu 1.

KAPACITA SLUŽEB SAS PODPOROVAT RODINY V DOSTATEČNÉ INTENZITĚ

Jiným způsobem, jak se podívat na adekvátnost kapacit SAS, je posouzení toho, do jaké míry v průměru odpovídá míra spolupráce SAS s rodinami potřebné intenzitě. V zájmu ochrany dětí a umožnění jejich setrvání s rodiči (nebo

Graf 1: Počty dětí v rodinách spolupracujících se SAS ve srovnání s neuspokojenou a potřebnou populací

 20 tisíc dětí v rodinách spolupracujících se SAS

 2 tisíce dětí v rodinách neúspěšně žádajících o službu (včetně žádostí OSPOD)

 100 tisíc dalších potřebných dětí

případě v roce 2019 projevil zájem o SAS službu OSPOD nebo jiná instituce (škola, či jiná služba), ale spolupráce SAS s touto rodinou nemohla být z kapacitních důvodů zahájena. Služby SAS, které vyplnily náš dotazník, totiž uvedly, že do této kategorie spadalo 183 rodin (za celou síť SAS v ČR celkem tedy půjde, stejně jako u první skupiny, o přibližně 400 až 500 rodin s cca 1 000 dětmi).

Celkem tedy už před vypuknutím pandemie COVID-19 neměly SAS napříč ČR kapacitu uspokojit téměř tisíc rodin s přibližně dvěma tisíci ohroženými dětmi. Nadto 22 % služeb uvedlo, že ví o dalších desítkách rodin, o kterých mohou na základě znalosti jejich situace říci, že děti

návratu do rodiny) je v některých případech nezbytné navštěvovat rodinu alespoň po nějaký čas téměř každý den na několik hodin denně. Vyspělé systémy ochrany dětí toto umožňují.

V ČR však i v této oblasti evidentně existuje určitý nesoulad mezi tím, co je potřeba s ohledem na ohrožení (a potřeby) dětí, a realitou. Ukázalo se, že SAS navštěvují rodiny v průměru jednou týdně, optimální četnost návštěv v rodině by ovšem dle jejich názoru měla být v průměru dvě návštěvy za týden (optimální četnost je samozřejmě pro každou rodinu jiná, některé stačí jedna návštěva za 14 dní, jiná potřebuje 4 návštěvy za týden, porovnání skutečné

průměrné a optimální průměrné četnosti návštěv v rodině slouží spíše jako přibližný indikátor nesouladu mezi skutečnou a potřebnou kapacitou služeb).^{viii} Službám SAS byla také položena otázka: Pro jakou část z rodin, se kterými spolupracujete, platí, že vaše služba má dostatečnou kapacitu na to, aby mohla spolupracovat s rodinou v intenzitě odpovídající potřebám dětí?

Pouze jedna z pěti služeb SAS uvedla, že má dostatečné kapacity na to, aby mohla probíhat spolupráce s většinou (75 % až 100 %) z jejich klientských rodin v intenzitě odpovídající potřebám dětí v rodinách přítomných.

Téměř 30 % služeb uvedlo, že jim jejich kapacity umožňují spolupráci s rodinou v adekvátní intenzitě pouze s méně než 25 % klientských rodin. Další třetina služeb mohla realizovat dostatečně intenzivní spolupráci s 25 až 50 % klientských rodin. Služby, které měly kapacity na spolupráci s rodinou v intenzitě odpovídající potřebám dětí

v případě menšiny ze svých klientských rodin, tedy převážovaly nad službami, které uvedly, že mohou spolupracovat v adekvátní intenzitě ve větší části ze svých klientských rodin.

Současně 93 % služeb uvedlo, že kdyby měla služba kapacitu na spolupráci s rodinou v potřebné intenzitě (např. i 3 návštěvy týdně), mělo by to pozitivní vliv na úspěšnost služby (z toho 36 % uvedlo, že vyšší intenzita spolupráce by měla významný vliv na úspěšnost služby). Vyšší intenzita spolupráce s rodinou (tj. nikoli 1x, ale např. 3x týdně) bývá obzvláště důležitá v případě rodin, kde dochází k značnému ohrožení dětí. A jak je vidět z Boxu 7, díky intenzivnímu zapojení SAS (po určitou dobu) se může podařit zabránit ohrožení dítěte a jeho oddělení od rodičů nebo může dojít k návratu dítěte do rodiny i ve velmi složitých případech.

Graf 2: Podíl služeb SAS, jejichž kapacity umožňují, aby intenzita spolupráce služby s rodinou odpovídala potřebám dětí v případě většiny z klientských rodin

BOX 7: Příklady složitých případů, kdy se díky intenzivní spolupráci se SAS podařilo předejít odebrání dítěte z rodiny či se podařilo dítě do rodiny vrátit

1 Klientka paní Julie, je matka čtyř malých dětí (4, 6, 8 a 10 let) a dcery, které bylo 17 let a čekala své první dítě. Nejstarší dcera se odstěhovala s přítelem mimo město. Paní Julii umřela tchýně, u které s dcerami bydlela a z jejího důchodu platili nájem. Otec dětí byl v té době ve výkonu trestu. Po smrti tchýně paní Julie přišla o bydlení. Naše služba pomohla paní Julii nejprve zařídit azylový dům pro matky s dětmi ve městě. Během další spolupráce jsme pomohli paní Julii najít bydlení na ubytovně. Ale i tak jsme byli nadále s paní Julií v každodenním kontaktu. Ráno, když odvedla dvě dcery do školy, chodila do kanceláře, kde spracovnice vyhledávala práci, zařizovala přijetí mladších dcer do mateřských škol. Po vyzvednutí dcer ze školy je paní Julie vodila do NZDM na doučování. Pracovnice SAS jí při pravidelných schůzkách pomáhaly v tom, aby lépe zvládala

péči o děti. Maminka se dokázala o své dcery postarat, ale každodenním kontaktem s naší službou se ujišťovala a postupně učila sama s dětmi fungovat. Dnes paní Julie opět bydlí v azylovém domě, ale péči o dcery zvládá. S naší službou spolupracuje hlavně kvůli hledání bydlení a práce.

2 SAS navázala spolupráci na základně žádosti OSPOD s matkou samoživitelkou a jejími 3 dětmi. Četnost návštěv bylo stanoveno na 5x týdně. Díky práci sociální pracovnice, a hlavně díky odhodlání klientky situaci zvládnout, došlo po čase ke stabilizaci rodiny. Matka potřebovala podporu ve více oblastech – doprovody k lékařům, vedení domácnosti, nácvik a posílení rodičovských kompetencí (stanovování hranic, pravidel dětem). S matkou bylo také řešeno správné stravování

dětí. Cca po 6 měsících mohla být spolupráce upravena na frekvenci 3x týdně až nakonec spolupráce probíhala 1x týdně. V té době se jednalo o upevňování rodičovských kompetencí a pomoc při doprovodech rodiny k lékařům.

- 3 Do péče SAS byla přijata rodina se třemi dětmi žijící v bytě 1+1. Otec přišel o práci, matka s lehkým mentálním postižením na rodičovské dovolené očekávala dalšího potomka. Nejstarší dítě (11 let) začalo mít vážné projevy nežádoucího chování, jako je potulování

v místě bydliště, kouření, pití alkoholu, první sex. zkušenosti a záškoláctví v obrovském rozsahu, které matka v podstatě podporovala v minulosti u mladšího sourozence, které se řešilo soudní cestou. Otec byl velmi laxní, hlavním partnerem pro řešení naléhavé rodinné situace byla babička, která dokázala matku dětí přesvědčit o nutnosti spolupráce. Došlo k intenzivní spolupráci se školou a podpoře matky v rámci domácí přípravy, v péči o děti a domácnost. Otci byla nabídnuta spolupráce v hledání vhodného zaměstnání, ale nechtěl. Situace rodiny se stabilizovala.

DOPADY PANDEMIE COVID-19 NA POTŘEBNOST SAS

Dotazníkové šetření probíhalo v listopadu 2020, tedy pouze přibližně tři čtvrtě roku od vypuknutí pandemie COVID-19. Přesto již do té doby stihlo zaznamenat nárůst počtu potřebných rodin v souvislosti s pandemií COVID-19 celkem 57 % služeb SAS. Téměř pětina služeb uvedla, že se jednalo o významný nárůst počtu potřebných rodin.

Za prvního tři čtvrtě roku od vypuknutí pandemie se přitom zvýšil nejen počet potřebných rodin, ale i závažnost problémů, kterým rodiny čelí. **Třetina služeb SAS zaznamenala významný nárůst závažnosti problémů, kterým rodiny čelí** (dalších 44 % služeb uvedlo mírný nárůst v závažnosti problémů rodin).

23 % dotázaných služeb sice uvedlo, že předpokládají určité navýšení personálních kapacit, ale zpravidla se jednalo o velmi mírné navýšení (do 1 úvazku). Naopak 10 % služeb uvedlo, že očekávají nikoli nevýznamné snížení počtu úvazků. Celková bilance tak, pokud odečteme od předpokládaných nárůstů předpokládaná snížení, byla v případě 81 služeb, které vyplnily dotazník, v podstatě **neutrální** (dohromady předpokládaly navýšení stávajících 329 úvazků pouze o 6, necelá 2 %; při přepočtu na všechny služby v ČR by šlo o navýšení o 15 úvazků z 857 na 862).

1/2

služeb stihla již během prvního půl roku od vypuknutí pandemie COVID-19 zaznamenat **nárůst** v počtu rodin potřebujících podporu ze strany SAS

VÝHLED DO BUDOUCNA

Není příliš pozitivní. Vzhledem k ekonomickým a sociálním dopadům pandemie COVID-19 se bude nesoulad mezi potřebnými a skutečnými kapacitami SAS platný pro většinu ČR velmi pravděpodobně dále prohlubovat. Navyšování kapacit služeb totiž (minimálně na konci roku 2020, kdy probíhalo šetření) nebylo v plánu.

III. VČASNOST ZAHÁJENÍ SPOLUPRÁCE, JEJÍ PŘEKÁŽKY A PŘEDPOKLADY

VČASNÉ ZAHÁJENÍ SPOLUPRÁCE SAS S RODINOU JAKO KLÍČOVÝ PŘEDPOKLAD ÚSPĚŠNÉ PREVENCE OHROŽENÍ DÍTĚTE

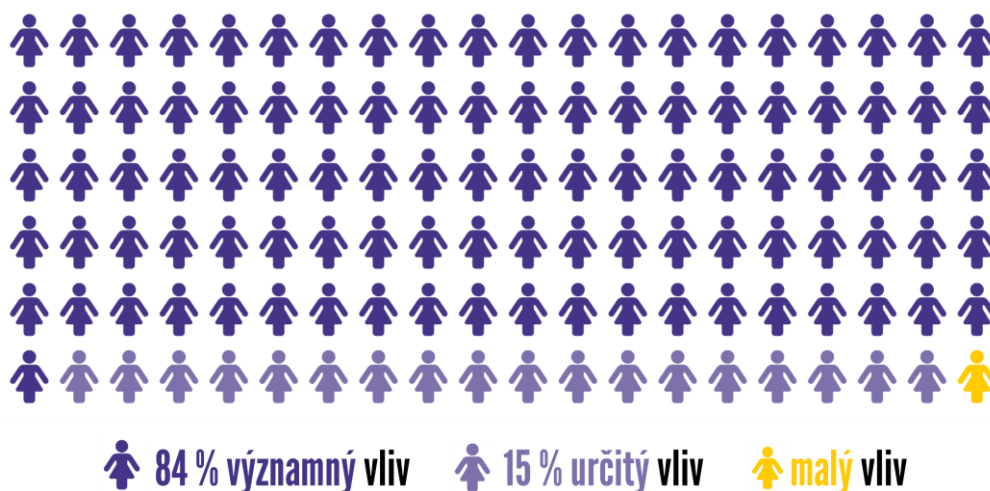
Není nijak překvapivé, že podle odpovědí SAS má včasné zahájení spolupráce s rodinou pozitivní vliv na zvýšení úspěšnosti služby. Ukázalo se však, že oproti ostatním faktorům, které mají vliv na úspěšnost služby SAS (intenzita spolupráce, zlepšení kvality práce OSPOD a spolupráce se SAS či existence funkčního systému podpory v bydlení), vyniká včasnost zahájení spolupráce s rodinou tím, že ji nejvíce služeb (84 %) označilo za faktor s **významným** vlivem na úspěšnost služby SAS (viz Graf 3).

Názorně je vidět, v čem a proč je včasnost důležitá, z příkladů uvedených v Boxu 8.

Ve zkratce: **Včasnost, její překážky a předpoklady**

Včasné zahájení spolupráce SAS s rodinou je zásadní pro úspěšnost intervence. Služby SAS jsou však rodině velmi často nabídnuty až ve chvíli, kdy je situace opravdu vážná, a to omezuje možnosti, jak rodině pomoci. Osvěta, posílení povědomí o službách SAS a zejména posílení personálních kapacit SAS a větší zapojení škol či lékařů při informování rodin o službách SAS je pro prevenci a včasnou pomoc rodinám zásadní.

Graf 3: Jaký vliv by dle názoru respondentů mělo na zvýšení úspěšnosti služby SAS, kdyby byla započata spolupráce rodiny se službou ve chvíli, kdy problémy rodiny nebyly tak vážné, děti byly mladší

BOX 8: Příklady toho, jak to vypadá, když se podaří začít spolupracovat se SAS včas a díky tomu vůbec nemusí dojít k ohrožení dítěte (k němuž by jinak velmi pravděpodobně došlo)

- 1 Obrátila se na nás matka, jejíž rodina se dostala do velmi tíživé finanční situace. Rodiče včas nenahlásili vše potřebné na ÚP a nezažádali o dávky státní sociální pomoci a hmotné nouze. Matka v té době měla psychické potíže. SAS ve spolupráci s CHZS zajistila základní potravinovou i finanční pomoc této rodině. Díky této pomoci a spolupráci se SAS se rodina postavila na vlastní nohy, oba rodiče začali pracovat a finanční situace se stabilizovala.
- 2 Zájemkyně o službu kontaktovala službu SAS v listopadu 2019, ve chvíli, kdy se rozešla se svým přítelem a spolu s dcerou bydlela u kamarádky. V tu chvíli chtěla řešit především otázku bydlení, posléze nalezení vhodného pracovního místa. Společně s pracovníci SAS se podařilo nalézt vhodné bydlení i zajistit finanční prostředky na pokrytí počátečních nákladů spojených s novým bytem. Klientka se do nového bytu nastěhovala, našla si nového přítele a finanční situace se zlepšila. Od jara 2020 si klientka začala hledat brigády, které by jejich finanční rozpočet ještě více vylepšily. Pracovnice SAS se zaměřila také na zlepšení komunikace mezi dcerou a matkou. Dcera trpí opožděným vývojem a také utrpěla psychickou újmu během matčina vztahu s bývalým přítelem. Během roku spolupráce se SAS udělaly klientka a její dcera obrovský pokrok co se týká komunikace, i rozvoje dovedností dcery. Během setkávání v rodině spolupráce také směřovala k rozvoji jemné motoriky dcery klientky. Na jaře 2020 se také spolu s pracovníci SAS podařilo zapsat dceru do MŠ. Díky včasnému kontaktování služby SAS a motivaci klientky svou situaci neprodleně řešit nebyla klientka nucena spolupracovat s OSPOD a tuto životní etapu, která byla velmi náročná, zvládla samostatně.
- 3 Matka s 2 dětmi v rozvodovém řízení se ocitla v nepříznivé finanční situaci. Vyhledala službu SAS a začala intenzivně řešit svou situaci, aby nepřišla o bydlení a mohla se o děti postarat. Matka byla velmi vážně nemocná a přes rok v pracovní neschopnosti. V rámci navázání spolupráce se podařilo vyjednat splátkový kalendář k dluhu na hypotéce a úřední záležitosti mít pod kontrolou. Byla poskytnuta materiální a potravinová pomoc. Matka se psychicky stabilizovala a časem si našla práci na dohodu.
- 4 Spolupráce s mladou maminkou s novorozěnětem byla zahájena na doporučení rodiny klientky. Otec je ve výkonu trestu a matka na pokraji chudoby, bez rodinné podpory a zázemí. Díky včasné, intenzivní a efektivní podpoře sociální pracovnice matka požádala a obdržela příslušné dávky státní podpory, dále si zajistila vhodné bydlení a začala řádně pečovat o domácnost, hlavně ale o dceru. Pokud by matka se SAS spolupracovat nezačala, zcela určitě by se její problémy prohloubily a dostala by se do péče OSPOD.

JAK SE DAŘÍ DOSÁHNOUT VČASNÉHO ZAHÁJENÍ SPOLUPRÁCE RODINY SE SAS?

Bylo to zřejmé již ze statistiky prezentované v [I. kapitole](#), v průměru platí pouze pro 20 % klientských rodin SAS, že děti v nich vyrůstající nejsou vážně ohrožené a lze tedy mluvit o včasné zahájení spolupráce.

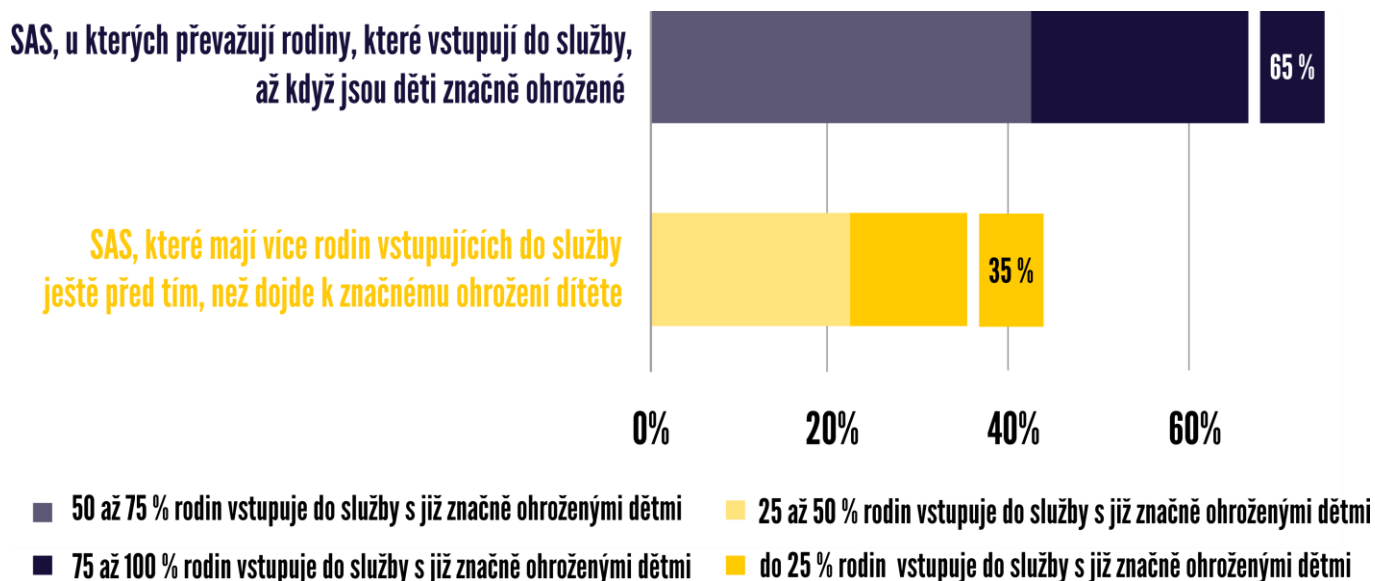
Když jsme SAS položili otázku „Pro jakou část rodin, se kterými spolupracujete, platí, že se dostávají do služby pozdě, tedy až ve chvíli, kdy jsou problémy rodiny rozvinuté, děti značně ohrožené?“, ukázalo se, že pro téměř čtvrtinu služeb platí, že se k nim dostávají pozdě všechny nebo skoro všechny (75 % až 100 %) rodiny. Pro dalších více než 40 % služeb platí, že se k nim dostává pozdě větší část (50 až 75 %) z klientských rodin. Dohromady tedy dvě třetiny ze všech SAS tvoří služby, pro které platí, že u nich převažují

rodiny, které s nimi začínají spolupracovat, až když jsou děti značně ohrožené (viz Graf 4).

Optimisté, kteří vždy vidí sklenici jako poloplnou a ne poloprázdnou, by mohli výsledky prezentované v Grafu 4 interpretovat i pozitivně: v případě 35 % služeb SAS už se podařilo dosáhnout toho, že se k nim nedostávají rodiny zcela pozdě. Pozornost je ovšem třeba věnovat i velikosti jednotlivých dílků v rámci modrého a žlutého sloupce Grafu 4. Do kategorie služeb, které mají to štěstí, že pouze pro menšinu (do 25 %) jejich klientských rodin platí, že zahajují spolupráci až při značném ohrožení dětí, totiž patří pouze 1 z 8 služeb SAS (13 %, viz tmavě žlutý dílek).

Také je třeba mít na paměti, co všechno je v sázce, když se bavíme o včasnosti. Když chybí včasnost, děti zažívají zbytečné trápení a zvyšuje se riziko závažných dopadů na dítě, včetně možného oddělení od rodičů (viz příklady v Boxu 9).

Graf 4: Služby SAS podle toho, zda u nich převažují rodiny, s nimiž je započata spolupráce, až když jsou rodiny značně ohrožené

BOX 9: Příklady, kdy došlo k umístění dětí mimo rodinu, ačkoli by k němu pravděpodobně nemuselo dojít, pokud by byla zahájena spolupráce SAS s rodinou dříve

- 1 Rodina se službou začala spolupracovat v únoru 2020, kdy řešila především nevyhovující bytovou situaci. Rodiče s 8 dětmi bydleli v bytě o velikosti 2+1. Dále se v rodině v této době opakovaně řešily výchovné problémy dětí, u nejstarší dcery navíc podezření z užívání omamných látek. Během prvních měsíců spolupráce docházelo ke schůzkám v rodině, zároveň také ke schůzkám pracovníce SAS s pracovníci OSPOD, dále se také uskutečnily schůzky v MŠ a ZŠ, kam děti docházely a měly i tam problémy s výukou a chováním. Situace dálegradovala podezřením na užívání omamných látek rodičů. Nejstarší dcera byla v průběhu spolupráce s rodinou umístěna do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP), v květnu byly z rodiny odebrány všechny děti na základě předběžného opatření. Do dnešního dne jsou všechny mimo původní rodinu. Situace v rodině byla po celou dobu spolupráce velmi urgentní a současně se řešilo vždy více věcí. Problémy přímo v rodině i ve školských zařízeních, kam děti docházely, byly dlouhodobě neřešené a pracovníce se do rodiny dostala až ve chvíli, kde jejich dopad byl velký. V současné době s rodinou SAS stále spolupracuje a snaží se ve spolupráci s rodiči zajistit trvalé bydlení, stabilizovat finanční situaci a tím se přiblížit k tomu, aby mohly být děti vráceny zpět do rodiny.

Matka a 2 děti, otec ve výkonu trestu. Matka se do služby dostala na doporučení OSPOD, její situace byla
- 2 velmi vážná. Neuměla hospodařit s financemi, přišla o byt a neměla peníze na základní potřeby (jídlo atd.) a nedokázala si udržet práci. Spala s dětmi venku, občas v ruině domu, když bylo nevlídné počasí. Koupaly se v dostupné řece. Matka byla obeznámena s pohledem OSPOD a začala spolupracovat. Na stabilizaci rodiny bylo málo času (asi 4 měsíce) a klientka tlak nezvládla a úsilí o nápravu situace ji opustilo. Vliv její rodiny byl natolik silný, že došlo k odebrání obou dětí do náhradní rodinné péče. Děti byly velmi zanedbané, jejich rozvoj byl minimální. Jedno z dětí ani neplnilo povinnou školní docházku. V tomto případě by bylo potřeba více času. Matka byla na všechno sama a nikdy pořádně nepracovala, neměla žádné pracovní návyky a péče o děti byla velmi podprůměrná. V době, kdy byl otec s rodinou, se o vše staral on. V případě včasné spolupráce by matka měla možnost postupně stabilizovat situaci, vyřešit problémy a děti bys ní mohly zůstat.

POZDNÍ INFORMOVÁNÍ O SLUŽBĚ ZE STRANY ŠKOL A LÉKAŘŮ JAKO VÝZNAMNÝ DŮVOD POZDNIHO ZAHAJOVÁNÍ SPOLUPRÁCE SAS S RODINOU

V rámci realizovaného šetření jsme se ptali také na to, co je dle názoru SAS důvodem toho, proč se ke službám dostávají rodiny pozdě. 45 % dotazovaných uvedlo, že velmi často (tj. v případě 75 % až 100 % se službou SAS spolupracujících rodin) je důvodem pozdního zahájení spolupráce to, že školy, pediatři či další instituce předávají informace o ohrožení dítěte OSPOD (případně rodinu informují o SAS, pokud má SAS se školou navázanou spolupráci), až když se situace stane opravdu závažnou. Dalších 38 % služeb uvedlo, že pozdní informování ze strany škol či lékařů je často důvodem pozdního vstupu rodiny do služby SAS (tj. platí pro 50 % až 75 % rodin zahajujících spolupráci se SAS, až když je situace opravdu závažná).

hrát sociální pracovníci obcí (mimo OSPOD), v případě, že bude sociální práce na obcích posílena.

Včasnějšímu předávání informací ze stran škol (či dalších subjektů) mohou ale významně napomoci i samotné SAS, pokud mají kapacitu na navazování spolupráce a osvětovou činnost (viz příklady uvedené v Boxu 10). Díky tomu se pak může dařit navazovat spolupráci SAS s rodinou dostatečně včas na to, aby ani nebylo nutné zapojení OSPOD. To je ideální situace z hlediska dětí, jejich rodičů i celého systému ochrany dětí, který by měl šetřit omezené kapacity orgánů ochrany dětí na závažné případy

Bohužel pro téměř 4 z 10 služeb SAS platí, že kapacity služby prakticky neumožňují nebo umožňují jen ve značně omezené míře zajišťovat osvětové (vzdělávací) aktivity o tom, že služba existuje jako možnost podpory rodin (a tedy i jako prevence závažných problémů v rodinách), navazovat spolupráci se školou, pediatrií a dalšími

77 %

SAS uvedlo, že se k nim rodiny velmi často nebo často dostávají pozdě, protože školy či pediatři o rodině informují OSPOD (nebo informují rodinu o službě SAS), až když se situace stane opravdu závažnou.

Určitou roli hraje dle SAS i postoj rodiny, která někdy spolupráci se SAS odmítá a je ochotna na ni přistoupit, až když jsou problémy opravdu závažné. Tento názor zazněl ovšem výrazně méně často (28 %) než názor, že hlavním problémem bylo pozdní předání informací ze strany škol a dalších subjektů.

OSVĚTA MEZI ŠKOLAMI A DALŠÍMI RELEVANTNÍMI SUBJEKTY A SPOLUPRÁCE S NIMI JAKO ÚČINNÝ ZPŮSOB, JAK POSILOVAT VČASNOST ZAHÁJENÍ SPOLUPRÁCE

Pozdní předávání informací o možném ohrožení dítěte ze strany škol a jiných relevantních subjektů není neřešitelný problém. Existuje velký prostor, jak zejména v případě škol fungování veřejných služeb v této oblasti posunout: např. zajištěním kvalifikačního i dalšího vzdělávání školních metodiků prevence, výchovných poradců i všech učitelů či zaváděním pozic školních sociálních pedagogů (pracovníků) na školách nebo osvětovou činnost a budováním spolupráce se školami ze strany OSPOD. Významnou roli v doporučování spolupráce se SAS také mohou

relevantními subjekty. Pouze pětina služeb uvedla, že jim kapacity služby umožňují realizovat osvětu a spolupráci se školami v dostačující míře (viz Graf 5) Ostatní uvedli, že jejich kapacity toto do určité míry umožňují, ale rádi by se tomu věnovali více. Souviset to může s celkově nedostatečnými kapacitami SAS ve většině krajů ČR (viz [II. kapitolu](#)). Služby tak musí mnohdy obsluhovat poměrně velké území, mnoho obcí s mnoha školami, což ztěžuje navazování spolupráce se všemi školami na území, kde SAS působí. Nedostatečné personální kapacity znamenají také chybějící prostor na řešení koncepčních otázek týkajících se evaluace a rozvoje služby, síťování, mapování a prohlubování spolupráce s důležitými subjekty a další činnosti, které nepředstavují přímou práci s klienty.

BOX 10: Příklady dobré praxe v oblasti spolupráce SAS se školou, která napomáhá včasnému vstupu rodiny do služby SAS

- 1** Spolupráce se školami je pro naši službu stěžejní. Všechny základní školy v našem městě jsme osobně obešli, ředitelům představili naši službu a rozdali letáčky o možné spolupráci. Také každý rok pořádáme Den otevřených dveří, kam zveme zástupce škol a představujeme naši službu ve spolupráci s NZDM. Nejčastější kontakt se školami máme přes email či telefon. Pracovnice vždy jedná s třídním učitelem daného klienta a společně se domlouvají na individuální spolupráci ve prospěch klienta. Často se stane, že pokud ve škole mají problémového žáka, dají mu letáček naší služby, a rodiče nás kontaktují.
- 2** Velmi dobrou spolupráci máme navázanou se ZŠ Čapků v Úpici, kde dochází během roku k pravidelným osobním schůzkám se školní psycholožkou za účelem předání nových událostí ze ZŠ a ze SAS, vytipování nových rodin pro spolupráci a domluvení dalších aktuálních věcí v rámci spolupráce se ZŠ. Po vytipování rodin školní psycholožka předává rodičům kontakt na naši službu, ty nás v případě potřeby kontaktují sami. Školní psycholožka předává informace získané ze společné schůzky dalšímu personálu v rámci celé ZŠ, případně konkrétní pedagogy či ředitele školy přizve na schůzku. Zároveň ZŠ každý rok pořádá "Dny prevence", kam jsme již několikrát rokem zváni v rámci jejich dvoudenního programu, který je každý rok zaměřený na jiné téma. S ostatními školami bohužel spolupráce

takto intenzivně nastavena není. Klíčoví pracovníci rodin jsou v kontaktu s několika učiteli z různých škol, ale pokaždé se jedná o konkrétní třídní učitelku daného dítěte, kde je cílem spolupráce zlepšení ve školní oblasti. Tento typ spolupráce je velmi individuální, pracovník naváže se souhlasem rodiče telefonický/osobní kontakt s třídní učitelkou dítěte a je řešeno, co je v konkrétní situaci potřeba.

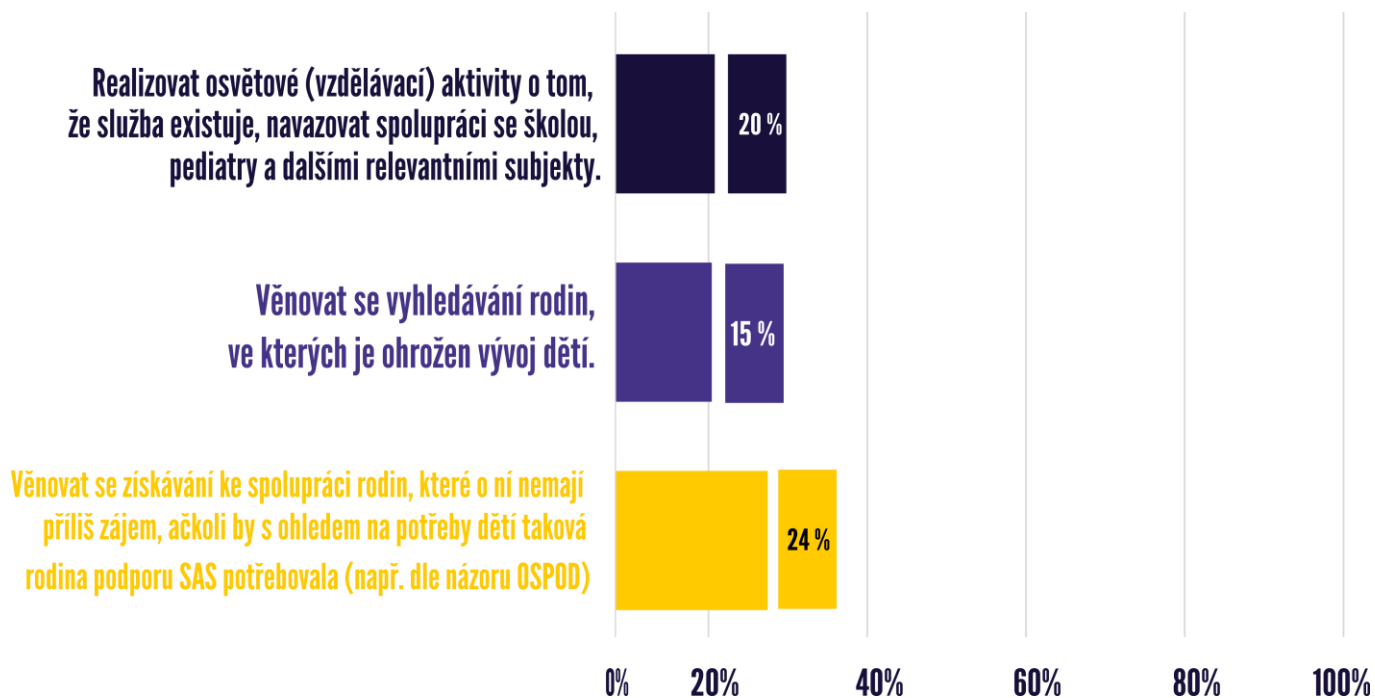
- 3** Rodiče a 2 děti krátce po přistěhování do obce. Děti v posledních 2 letech změnily školu asi 5x. Matka bez práce, partner v invalidním důchodu, který však neměl vyřízení, tedy byl bez příjmů. Na základě dlouhodobé spolupráce se školou došlo k motivování rodiny ke spolupráci se SAS a byla navázána spolupráce. Situaci rodiny se podařilo stabilizovat, vyřešila se dluhová problematika, rodina dostala materiální a potravinovou pomoc, pracovnice SAS doprovázela rodiče na úřady a podařilo se nalézt práci pro matku. Nejdůležitější krok byl ze strany školy, která u dětí evidovala potíže s nezaplacenými poplatky ve škole, nedostatečnou přípravu na výuku a laxní docházku do školy. Po konzultaci s vedoucím služby došlo k motivování rodiny a společné schůzce se SAS, rodinou a školou. Rodině byla nabídnuta pomoc vedoucí k postupnému vyřešení problémů. Důraz byl kladen na prospívání dětí a nabídku podpory, že v celé situaci nebudou sami.

VYHLEDÁVÁNÍ A KONTAKTOVÁNÍ OHROŽENÝCH RODIN JAKO DALŠÍ VÝZNAMNÉ FAKTORY PRO VČASNOU SPOLUPRÁCI

Včasnému zahájení spolupráce SAS s rodinou může napomoci i to, pokud má SAS kapacity na vyhledávání (depistáž) rodin, v kterých může být ohrožen vývoj dětí. A dále kapacita na to věnovat se kontaktování rodin, které o podporu nemají (zatím) příliš zájem (rodiny zpravidla mají silnější zájem o spolupráci, až když se problémy stanou závažnými). Na tyto činnosti má kapacitu ovšem jen minimum SAS (viz Graf 5). V případě vyhledávání ohrožených rodin téměř polovina služeb uvedla, že „kapacity služby toto prakticky neumožňují nebo jen ve značně

omezené míře“ a dalších 10 %, že vyhledávání vůbec ne-realizuje, protože to nedává smysl vzhledem k přeplněnosti služby.

Graf 5: Podíl služeb SAS, které uvedly, že mají **dostačující** kapacity, aby mohly:

IV. DOBRÉ FUNGOVÁNÍ OSPOD A PODPORA V BYDLENÍ JAKO PŘEDPOKLADY ÚSPĚŠNÉ PODPORY RODINY

FUNGOVÁNÍ OSPOD JAKO VÝZNAMNÝ PŘEDPOKLAD ÚSPĚŠNOSTI SAS

Jako další klíčový předpoklad úspěšnosti SAS se nepřekvapivě ukázalo dobré fungování místně příslušných OSPOD. Včasné propojení rodiny se službou SAS a vzájemná spolupráce má vliv na úspěšnost intervence. Dle dotázaných služeb SAS vede OSPOD velmi často nebo často rodiny ke spolupráci se SAS, až když se problémy rodiny stanou závažnými.

Důvodem nicméně velmi pravděpodobně nebude nepochopení zásadního významu včasnosti intervence ze strany OSPOD.

Ve zkratce: Fungování OSPOD a podpora v bydlení

Mimo dostatečných kapacit SAS je nezbytným předpokladem pro účinnou prevenci ohrožení dítěte i dobré fungování OSPOD a existence funkční podpory v bydlení.

s již vážně ohroženými dětmi za cenu, že v rodinách s dětmi relativně méně ohroženými v mezičase k jejich vážnému (a hůře řešitelnému) ohrožení může dojít. Z provedeného šetření je zřejmé, že OSPOD zpravidla volí druhou variantu. SAS si „šetří“ na těžké případy. Tento problém je částečně řešitelný posílením kapacit SAS. To by zajistilo dostatečné kapacity SAS i na podporu rodin, kde

3 ze 4

služeb SAS uvedlo, že OSPOD **velmi často nebo často** vede rodiny ke spolupráci se SAS, **až když se problémy rodiny stanou závažnými**

Spíše je to způsobeno tím, že zejména v regionech, kde není síť SAS dostačující (tedy ve většině ČR, viz [II. kapitolu](#)) čelí OSPOD těžké volbě: (1) „využít“ SAS na podporu rodiny, kde jsou děti zatím relativně méně ohrožené, ale již v evidenci OSPOD, a zvýšit tak šance na úspěšné vyústění spolupráce SAS s rodinou, ovšem za cenu, že SAS už pak nemusí mít kapacitu na podporu jiné rodiny, kde jsou vážně ohrožené děti; (2) nebo upřednostnit právě rodinu

zatím nedošlo k vážnému ohrožení dítěte. Bylo by velmi zajímavé, zjistit, zda je problém s pozdním předáváním rodin SAS ze strany OSPOD ve stejné míře jako jinde v ČR přítomný i v Pardubickém a Zlínském kraji, kde je síť SAS výrazně silnější než v ostatních krajích (sebraná data toto bohužel neumožňují). A jak tuto situaci hodnotí samotný OSPOD.

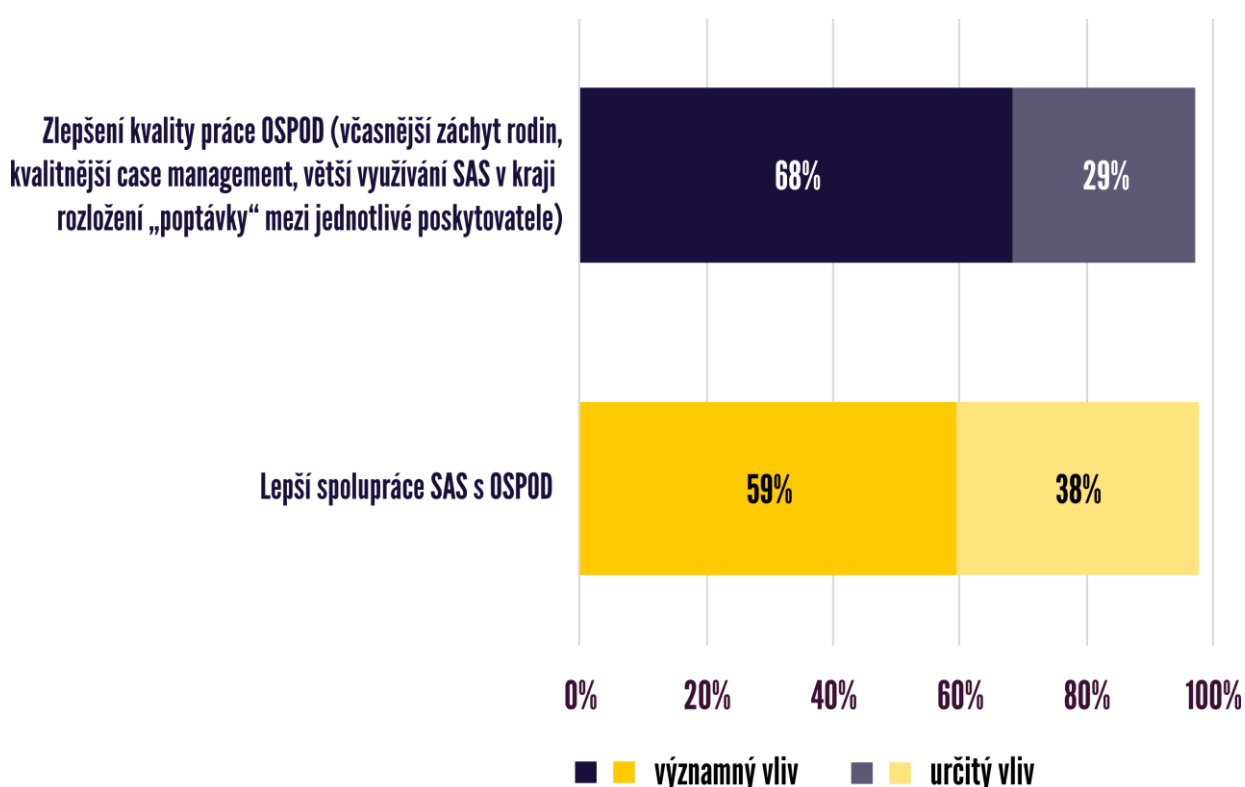
Významnou roli v pozdním odkazování rodin na SAS ze strany OSPOD ovšem velmi pravděpodobně bude hrát také to, že samotný OSPOD se o rodinách dozvídá pozdě, protože jej školy a další subjekty informují o ohrožení dítěte až ve chvíli, kdy se stane závažným. Tím pádem těžko může doporučit spolupráci se SAS včas.

Z průzkumu ovšem vyplynulo, že úspěšnost SAS významně ovlivňují i jiné aspekty fungování OSPOD (viz z Graf 6). Plných 97 % služeb uvedlo, že úspěšnost intervence SAS by zvýšilo zlepšení kvality práce OSPOD ve

smyslu včasného zachytu rodin, kvalitnějšího case managementu, většího využívání SAS v kraji, respektive rozložení „poptávky“ mezi jednotlivé poskytovatele. Více než dvě třetiny služeb se přitom domnívaly, že by toto mělo na zvýšení úspěšnosti SAS významný vliv. Dalším důležitým faktorem je kvalita spolupráce SAS s OSPOD, její zlepšení by mělo významný vliv na zvýšení úspěšnosti SAS dle necelých 60 % dotázaných služeb.

Názorné příklady přínosů dobré spolupráce SAS a OSPOD jsou uvedeny v Boxu 11.

Graf 6: Podíl služeb SAS podle toho, jaký by dle jejich názoru mělo vliv na zvýšení úspěšnosti SAS:

BOX 11: Příklady dobré spolupráce SAS a OSPOD

- 1** *Spolupráce naší služby s OSPOD v našem městě je perfektní. Často jsme zváni jako služba na případovou konferenci organizovanou OSPOD, kde jsou rodině představeny možnosti spolupráce.*
- 2** *Maminka se synem Kamilem (7 let) žije na ubytovně, otec zemřel před dvěma lety. Kamil nastoupil do základní školy, bohužel docházka nevládal. Proto mu byla nařízena ambulantní forma péče ve středisku výchovné péče. Maminka ho tam ale nevodila, proto mu soud na žádost OSPOD nařídil pobytovou formu. Ačkoliv jsme ubytovnu navštěvovali, maminka s námi spolupracovat nechtěla. Když měl Kamilovi končit pobyt ve středisku, svolal OSPOD případovou konferenci, kde jsme byli my za naši službu SAS, pracovnice střediska a kurátorka, která měla Kamila na starosti. Zde jsme se s maminkou domluvili, že Kamila pustí domů, ale bude muset docházet do nízkoprahového zařízení (NZDM) na doučování a ona spolupracovat s naší službou. Ze začátku se to mamince moc nelíbilo, ale tím, že jsme*
- my a OSPOD stáli při sobě, začala maminka spolupracovat. Dnes chodí Kamil pravidelně do NZDM, maminka s naší pracovníci spolupracuje na věcech týkajících se domácnosti. Spravovnické OSPOD jsme také v kontaktu a dle jejích slov, si nás maminka nemůže vynachválit.*
- 3** *Klientka byla do služby doporučena pracovníci OSPOD z důvodu akutního ohrožení ztrátou bydlení. Během spolupráce mezi službou SAS a klientkou se podařilo najít nové vhodné bydlení, zároveň si starší synové (plnoletí) našli zaměstnání, čímž se situace rodiny finančně stabilizovala. V momentě, kdy došlo k vyřešení těchto dvou problematických oblastí, klientka se službou spoluprací ukončila.*
- 4** *Spravovnické OSPOD se setkáváme poměrně pravidelně. Vedoucí služby pravidelně dochází na jednotlivé úřady. Díky tomu spolupráce v podpoře rodin dobře funguje.*

PODPORA V BYDLENÍ

Existence zákona o sociálním bydlení, respektive funkčního systému podpory v bydlení, díky kterému by se všechny ohrožené rodiny dostaly do standardního bydlení, by významně napomohla zvýšení účinnosti SAS dle téměř 8 z 10 dotázaných služeb.

Na důvody toho, proč SAS přikládají tak vysokou váhu existenci funkčního systému podpory v bydlení, jsme se neptali. Ale není těžké si je domyslet: podpora rodiny

v naplňování potřeb dětí má značné limity, pokud se rodina nachází v bytové nouzi, například přebývá na ubytovně nebo v nevyhovujícím či přelidněném bytě. Žádosti rodin o pomoc spočívající v nalezení adekvátního bydlení se stávají obtížně splnitelnými ve chvíli, kdy není dost obecních sociálních bytů nebo nástrojů podpory v bydlení typu garantovaného bydlení, které umožňují využít bytů od soukromých majitelů rodinami, které jsou z něj normálně téměř vyloučené (např. proto, že jsou vnímané jako rizikové nájemníci).

78 %

SAS uvedlo, že existence zákona o sociálním bydlení by vedla k významnému zvýšení úspěšnosti služby SAS

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Realizovali jsme reprezentativní šetření mezi službami SAS v ČR se zaměřením na hodnocení adekvátnosti jejich kapacit. Sebrali jsme administrativní data vztahující se ke kapacitám SAS a velké množství kazuistik názorně ilustrujících fungování této služby. Hlavní závěry a doporučení plynoucí z provedené analýzy lze shrnout následovně:

1. SAS JE VELMI VÝZNAMNOU SLUŽBOU PRO PREVENCI ODEBÍRÁNÍ DĚTÍ Z RODIN I PRO JEJICH NÁVRAT DO RODIN.

SAS předchází eskalaci ohrožení dítěte a nutnosti umístit dítě mimo rodinu. Každoročně SAS napříč ČR podpoří 400 dětí v návratu ze státní péče do své rodiny.

2. NEJDE ALE JEN O SLUŽBU PRO RODINY V KRIZI. OBRÁTIT NA SAS SE MŮŽE JAKÁKOLI RODINA, KTERÁ SE OCITNE V OBTÍŽNÉ ŽIVOTNÍ SITUACI, NAPŘ. V SOUVISLOSTI S PANDEMIÍ COVID-19.

V průměru 20 % klientských rodin SAS jsou rodiny jejichž děti zatím nejsou ohrožené. SAS nedokáže vyřešit všechno. Ale jako na jednu z mála veřejných služeb se na ní rodina v obtížné situaci může obrátit prakticky s čímkoli. Například od počátku pandemie COVID-19 hrála významnou roli v podpoře rodin konfrontovaných s povinností zajistit podmínky pro online výuku a domácí vzdělávání.

3. PŘEDPOKLADEM PRO USPOKOJENÍ POPTÁVKY PO SLUŽBÁCH JE VŠAK POSÍLENÍ KAPACIT SAS, KTERÉ UŽ PŘED VYPUKNUTÍM PANDEMIE COVID-19 BYLY NUCENY KAŽDOROČNĚ ODMÍTNOUT POSKYTNUTÍ PODPORY TÉMĚŘ TISÍCOVCE OHROŽENÝCH RODIN S DVĚMA TISÍCI DĚTMI ROČNĚ.

A to představují tyto rodiny, které požádaly o službu (a nemohly být uspokojeny) nebo v jejich případě neúspěšně žádal o přijetí do služby OSPOD, jen špičku ledovce. A už během prvního půl roku od vypuknutí pandemie zaznamenala polovina služeb SAS navýšení jak počtu potřebných rodin, tak závažnosti problémů, kterým rodiny čelí.

Doporučení

4. VÝZNAMNĚ NAVÝŠIT KAPACITY SAS BY MĚLA VĚTŠINA KRAJŮ ČESKÉ REPUBLIKY.

S výjimkou Pardubického a Zlínského kraje, u kterých se již kapacita SAS blíží adekvátnosti. Disponují přibližně dvakrát silnější sítí SAS než zbytek země a ukazují, že, kde je vůle, tam je cesta.

5. POSÍLENÍ SÍTĚ SAS JE NEZBYTNÉ I KVŮLI TOMU, ABY TYTO SLUŽBY MOHLY REALIZOVAT OSVĚTU MEZI ŠKOLAMI A LÉKAŘI A BUDOVAT S NIMI SPOLUPRÁCI.

Školy totiž zpravidla předávají informace o ohrožení dítěte OSPOD (nebo doporučují rodině spolupráci se SAS), až když se situace stane opravdu vážnou.

6. SPOLUPRÁCE RODINY SE SAS JE TOTIŽ ČASTO ZAHAJOVÁNA, AŽ VE CHVÍLI, KDY JSOU PROBLÉMY RODINY OBTÍŽNĚ ŘEŠITELNÉ.

Což zásadním způsobem snižuje úspěšnost služby v prevenci ohrožení dítěte a jeho umístění mimo rodinu.

7. NAVÝŠENÍ KAPACIT SAS NEVYŘEŠÍ VŠECHNO.

Doporučení

Souběžně je třeba, mimo jiné, zlepšovat fungování OSPOD jako case managera, spolupráci OSPOD a SAS, fungování škol v ochraně dětí a budovat funkční systémy podpory bydlení.

8. ALE POKUD CHCEME SNÍŽIT VYSOKÉ POČTY DĚTÍ VE STÁTNÍ PÉČI, BEZ NAVÝŠENÍ KAPACIT SAS, KTERÉ UMOŽNÍ INTENZIVNÍ PRÁCI S VYBRANÝMI RODINAMI, SE NEOBEJDEME

Pouze jedna z pěti služeb SAS má dostatečné kapacity na to, aby mohla podporovat většinu ze svých klientských rodin v intenzitě odpovídající potřebám dětí.

Doporučení

Je nezbytné zajistit, aby měly SAS kapacitu na to navštěvovat rodinu v takové intenzitě, jakou daná rodina v dané chvíli potřebuje (tzn. i denně).

Ústavní i pěstounská péče jsou do značné míry plněny dětmi z poměrně malého množství rodin, které jsou na tom opravdu špatně a bez intenzivní podpory se neobejdou.

Doporučení 9. MOŽNOSTÍ JE ZAVÉST DOFINANCOVÁNÍ INTENZIVNÍ PRÁCE SAS S VYBRANÝMI RODINAMI NA INDIVIDUÁLNÍ BÁZI.

V jiných oblastech (např. vzdělávání dětí se speciálními potřebami) umíme zajistit, aby šly peníze za dítětem, nikoli dítě za penězi, jak je tomu v ochraně dětí, kde se děti umísťují do ústavní péče, protože ta je, na rozdíl od podpory rodiny, víceméně adekvátně financovaná. Aby šly peníze za dítětem, jde zařídit i u podpory ohrožené rodiny. Variantou je např. umožnit krajským OSPOD přidělovat nové peníze speciálně na tyto účely. Státní pokladna by tím ve výsledku výrazně ušetřila, protože ústavní i pěstounská péče jsou mnohonásobně dražší než (i intenzivní) podpora rodiny formou SAS.

VYSVĚTLIVKY

ⁱ Nevyvratitelně prokázat zcela nezastupitelnou roli SAS v návratu dětí rodiny by mohl jen výzkum založený na experimentálním designu (náhodně vybraným rodinám v intervenční skupině by byla poskytnuta podpora SAS, zatímco rodinám v kontrolní skupině nebyla), jehož realizace by však byla značně problematická z etického hlediska.

ⁱⁱ Nepočítaje 6 služeb pro rodiny s dětmi s postižením, které nebyly předmětem tohoto výzkumu.

ⁱⁱⁱ Část z pracovníků v SAS nejsou kvalifikovaní sociální pracovníci podle zákona o sociálních službách, ale pracovníci v sociálních službách. Pro zjednodušení a srozumitelnost používáme termín sociální pracovník pro všechny pracovníky SAS.

^{iv} Kalkulace Lumos na základě dat z Registru poskytovatelů sociálních služeb.

^v V roce 2017, což je poslední, za který máme data, pocházelo z evropských fondů 231 z 416 milionů Kč vynaložených na fungování služeb SAS. Tedy více než polovina, viz výzkumnou zprávu [Investice do dětí](#).

^{vi} Hodnotě Zlínského a Pardubického kraje se blížil se pouze Olomoucký kraj s přibližně 40 potřebnými rodinami na 1 úvazek.

^{vii} Ze zjištění prezentovaných napříč touto Zprávou je zřejmé, že službu SAS se rodiny zpravidla obracejí, až když jsou děti značně ohroženy.

^{viii} Prezentovány jsou mediánové hodnoty, které nejsou tak ovlivněny extrémními případy jako průměrné hodnoty (ty byly 1,38 a 1,74).

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CHZS	Charitní záchranná síť
NZDM	nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
SAS	sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
SPC	speciálně pedagogické centrum
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

SEZNAM TABULEK

Tabuika 1: Kapacity SAS v krajích ČR ve srovnání s velikostí potřebné populace.....	17
---	----

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Počty dětí v rodinách spolupracujících se SAS ve srovnání neuspokojenou a potřebnou populací.....	19
Graf 2: Podíl služeb SAS, jejichž kapacity umožňují, aby intenzita spolupráce služby s rodinou odpovídala potřebám dětí v případě většiny z klientských rodin	20
Graf 3: Jaký vliv dle názoru respondentů mělo na zvýšení úspěšnosti služby SAS, kdyby byla započata spolupráce rodiny se službou ve chvíli, kdy problémy rodiny nebyly tak vážné, děti byly mladší.....	22
Graf 4: Služby SAS podle toho, zda u nich převažují rodiny, s nimiž je započata spolupráce, až když jsou rodiny značně ohrožené	24
Graf 5: Podíl služeb SAS, které uvedly, že mají dostačující kapacity, aby mohly:.....	27
Graf 6: Podíl služeb SAS podle toho, jaký by dle jejich názoru mělo vliv na zvýšení úspěšnosti SAS:.....	29

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: počty obdržených odpovědí ze služeb z jednotlivých krajů

Příloha 2: dotazník rozeslaný službám

PŘÍLOHA 1: POČTY OBDŘENÝCH ODPOVĚDÍ ZE SLUŽEB Z JEDNOTLIVÝCH KRAJŮ

Kraj, kde služba primárně působí	Služby, které vyplnily dotazník (vzorek)		Všechny služby SAS v ČR (populace)		Návratnost	O kolik % je podíl služeb z kraje ve vzorku vyšší než jejich podíl v populaci	Váha aplikovaná pro převážení dat ze služeb z kraje
	počet	podíl	počet	podíl			
Praha	6	7 %	8	3 %	75 %	4 %	0,43
Středočeský kraj	8	10 %	29	12 %	28 %	-2 %	1,17
Jihočeský kraj	8	10 %	13	5 %	62 %	5 %	0,53
Plzeňský kraj	2	2 %	14	6 %	14 %	-3 %	2,27
Karlovarský kraj	2	2 %	8	3 %	25 %	-1 %	1,30
Ústecký kraj	9	11 %	42	17 %	21 %	-6 %	1,51
Liberecký kraj	1	1 %	9	4 %	11 %	-2 %	2,92
Královéhradecký kraj	5	6 %	16	6 %	31 %	0 %	1,04
Pardubický kraj	7	9 %	16	6 %	44 %	2 %	0,74
Kraj Vysočina	4	5 %	8	3 %	50 %	2 %	0,65
Jihomoravský kraj	5	6 %	18	7 %	28 %	-1 %	1,17
Olomoucký kraj	7	9 %	17	7 %	41 %	2 %	0,79
Zlínský kraj	4	5 %	15	6 %	27 %	-1 %	1,22
Moravskoslezský kraj	13	16 %	37	15 %	35 %	1 %	0,92
Celkem (Česká republika)	81	100 %	250	100 %	32 %		

PŘÍLOHA 2: DOTAZNÍK ROZESLANÝ SLUŽBÁM

Dotazníkové šetření: Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, jejich kapacity, skladba rodin, úspěšnost, plány do budoucna

Rádi bychom vás požádali o vyplnění tohoto dotazníku, který se zaměřuje na současnou situaci sociálně aktivizačních služeb v České republice.

Chceme získat podrobné a relevantní informace o tom, jaké jsou kapacity vámi poskytovaných sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi (SAS), jaká je skladba rodin, se kterými v rámci SAS spolupracujete, s čím se v praxi potýkáte, co by vám pomohlo a řadu dalších důležitých informací. Jde o první průzkum mezi SAS napříč celou Českou republikou.

Pracujeme na návrhu lepšího systému financování SAS, který by umožnil, aby měly SAS dostatečné kapacity na podporu všech rodin, které to potřebují. Právě informace, které nám poskytnete, budou důležitým podkladem pro argumentaci, proč je financování služeb potřeba zlepšit.

Vyplnění dotazníku vám zabere přibližně hodinu času.

Prosíme, vyplňte dotazník nejpozději do 14. 12. 2020.

Věříme, že naše zjištění podpoří SAS jako klíčovou službu pro prevenci ohrožení dítěte.

Velmi vám děkujeme za spolupráci.

V případě jakýchkoli dotazů či nejasností nás neváhejte kontaktovat na emailové adrese jan.klusacek@wearelumos.org či telefonním čísle 775 002 696.

Vaše e-mailová adresa (Vaši e-mailovou adresu sbíráme kvůli tomu, abychom vás mohli v případě nejasností kontaktovat, na uvedenou adresu vám zároveň přijdou kopie vašich odpovědí):

A. Základní údaje o službě

1. Identifikátor služby:

(Uvedte 7místný číselný kód uvedený u vaší služby v Registru poskytovatelů soc. služeb (např. 8842992). Dotazník je vytvořen tak, že má být vyplněn za každou poskytovanou službu zvlášť. Pokud vám to ovšem zjednoduší práci, můžete vyplnit dotazník za více služeb najednou. V tom případě zde uveďte identifikátory všech zahrnutých služeb oddělené čárkou.

2. Kraj, kde tato služba primárně působí:

- Praha
- Středočeský kraj
- Jihočeský kraj
- Plzeňský kraj
- Karlovarský kraj
- Ústecký kraj
- Liberecký kraj
- Královéhradecký kraj
- Pardubický kraj
- Kraj Vysočina
- Jihomoravský kraj
- Olomoucký kraj
- Zlínský kraj
- Moravskoslezský kraj

B. Personální kapacity služby

3. Celkový přepočtený počet úvazků služby SAS nezávisle na zdroji financování (tj. např. včetně úvazků finančních z evropských fondů):

3a. z toho úvazků pracovníků/pracovnic přímo docházejících do rodin:

3b. z toho úvazků metodiků/metodiček a vedoucích služeb, které sice nedocházejí do rodin, ale podílejí na podpoře rodin vedením pracovníků v přímé práci (např. konzultováním případů):

3c. z toho úvazků v rámci terénní formy poskytování služby:

3d. z toho úvazků v rámci ambulantní formy poskytování služby (pokud poskytujete, např. kluby):

4. **Průměrný počet dětí v 1 spolupracující rodině (v roce 2019)** (spočítejte tak, že celkový počet dětí ve spolupracujících rodinách vydělíte celkovým počtem rodin):
5. **Průměrný počet rodin na jednoho pracovníka v jednu chvíli (v roce 2019):**
6. **Optimální průměrný počet rodin na jednoho pracovníka dle vašeho názoru:**
7. **Průměrný počet návštěv v rodině za týden (v roce 2019):**
8. **Optimální průměrný počet návštěv v rodině za týden dle vašeho názoru:**

C. Počty neuspokojených rodin

9. **Počet rodin, které v roce 2019 požádaly o službu, ale nemohly být z kapacitních důvodů uspokojeny. (Jedná se o zájemce, které jste z kapacitních důvodů zařadili do pořadníku nebo odkázali na jinou službu či jiný způsob řešení jejich situace):**
10. **Počet rodin, v jejichž případě v roce 2019 projevil zájem o SAS službu OSPOD nebo jiná instituce (škola, či jiná služba), ale spolupráce SAS s touto rodinou nemohla být z kapacitních důvodů zahájena:**
11. **Počet rodin, které zatím neprojevily zájem o službu (ani tak v jejich případě neučinil OSPOD či jiná instituce), ale na základě znalosti situace rodiny lze říct, že děti v rodině jsou ohrožené a bylo by vhodné navázat spolupráci s rodinou a napomoci uspokojování potřeb dětí (jde např. o rodinu z ubytovny, o které služba ví, protože do dané ubytovny dochází kvůli spolupráci s jinou rodinou):**
 - Jde o jednotky rodin
 - Jde o desítky rodin
 - Nejsme schopni posoudit
 - Jiné:

D. Hodnocení kapacity služby

12. **Pro jakou část z rodin, se kterými spolupracujete, platí, že vaše služba má dostatečnou kapacitu na to, aby mohla spolupracovat s rodinou v intenzitě odpovídající potřebám dětí?**

Jinými slovy, že služba má dostatečnou kapacitu na to, aby pomáhala řešit nejen problémy v oblastech jako jsou finance (dluhy), bydlení, výživa dětí či školní docházka, ale i např. v oblastech psychických (citových) potřeb dětí, řešení vztahů v rodině apod. (což může v některých případech znamenat navštěvovat rodinu po určitou dobu 4-5 týdně):

- Do 25 %
- 25 až 50 %
- 50 % až 75 %
- 75 % a 100 %

13. Umožňují kapacity služby?

	Kapacity služby toto prakticky neumožňují nebo jen ve značně omezené míře.	Kapacity služby toto do určité míry umožňují, ale rádi bychom se tomu věnovali více.	Kapacity služby toto umožňují v dostačující míře.	Nerealizujeme, protože to nedává smysl vzhledem k přeplnění služby (např. díky depistáži nově odhaleným potřebným rodinám bychom stejně nedokázali my ani OSPOD pomoci).
1. Věnovat se kontaktování rodin (a jejich získávání ke spolupráci), které nemají o spolupráci se SAS zájem, ačkoli by s ohledem na potřeby dětí taková rodina podporu SAS potřebovala (např. dle názoru OSPOD)				
2. Realizovat depistáž (vyhledávání rodin, ve kterých je ohrožen vývoj dětí).				
3. Realizovat osvětové (vzdělávací) aktivity o tom, že služba existuje jako možnost podpory rodin (a tedy i jako prevence závažných problémů v rodinách), navazovat spolupráci se školou, pediatrií a dalšími relevantními subjekty.				

E. Skladba rodin, s kterými služba spolupracuje

14. Jaká byla skladba rodin, které s vámi spolupracovaly v roce 2019, z hlediska ohrožení dětí, které v těchto rodinách žijí?

Vyplňte prosím do políček 14a až 14e přibližný procentuální podíl rodin (v roce 2019) tak, aby součet 14a až 14e tvořil celkem 100%.

	Přibližný podíl rodin (v roce 2019)
14 a. Rodiny s dětmi, které zatím nebyly vážně ohrožené a nebyly v evidenci OSPOD.	
14 b. Rodiny s ohroženými dětmi, které ovšem nejsou v evidenci OSPOD.	
14 c. Rodiny s ohroženými dětmi, které jsou v evidenci OSPOD.	
14 d. Rodiny, které již měly nějaké dítě umístěné mimo rodinu a hrozilo totéž u dalších dětí (pracovalo se primárně na prevenci odchodu dalších, a ne na návratu dětí žijících v jiné péči).	
14 e. Rodiny, které měly děti umístěné mimo rodinu a pracovalo se na jejich návratu.	
14 f. Celkem	100 %

15. Kolik dětí se díky spolupráci rodiny se SAS navrátilo v letech 2017–2019 zpět do rodiny?

Bez spolupráce rodiny se SAS by velmi pravděpodobně k návratu nedošlo. Započítejte všechny případy, kdy došlo k návratu v uvedeném časovém rozmezí, i když spolupráce s rodinou probíhala i v předchozích letech.

F. Faktory úspěšnosti služby

16. Jaký vliv by dle vašeho názoru mělo na zvýšení úspěšnosti SAS (snížení počtu odebraných dětí, zmírnění ohrožení dětí, zlepšení naplňování potřeb dětí)?

	Významný vliv	Určitý vliv	Malý vliv
Kdyby byla započata spolupráce rodiny se službou ve chvíli, kdy problémy rodiny nebyly tak vážné, děti byly mladší.			
Kdyby měla služba kapacitu na spolupráci s rodinou v potřebné intenzitě (např. 4 týdne).			
Zlepšení kvality práce OSPOD (včasnější záchyt rodin, kvalitnější case management, větší využívání SAS v kraji – rozložení „poptávky“ mezi jednotlivé poskytovatele).			
Lepší spolupráce SAS s OSPOD.			
Existence zákona o sociálním bydlení, respektive funkčního systému podpory v bydlení, díky kterému by se všechny ohrožené rodiny dostaly do standardního bydlení.			

17. Pro jakou část rodin, se kterými spolupracujete, platí, že se dostávají do služby pozdě, tedy až ve chvíli, kdy jsou problémy rodiny rozvinuté, děti značně ohrožené... (bývalo by výrazně lepší, kdy byla spolupráce zahájena dříve).

- Do 25 %
- 25 až 50 %
- 50 % až 75 %
- 75 % a 100 %

18. Jak často jsou důvodem toho, že rodina začne spolupracovat se SAS pozdě, následující skutečnosti?

	Velmi často (75 % až 100 %)	Často (75 % až 50 %)	Někdy (50 % až 25%)	Ne příliš často či minimálně (25 % až 0 %)
OSPOD vede rodiny ke spolupráci se SAS až když se problémy stanou závažnými.				
Rodina je odmítající vůči spolupráci se SAS a je ochotná na ni přistoupit, až když jsou problémy opravdu závažné.				
Školy, pediatři či další instituce předají informace o ohrožení dítěte OSPOD (či SAS, pokud má SAS se školou navázanou spolupráci), až když se situace stane opravdu závažnou.				

G. Dopady pandemie COVID-19

19. Jaké dopady pandemie COVID-19 (a jí vyvolaných dopadů na ekonomiku a společnost) jste doposud zaznamenali?

20a. Pokud jde o počet rodin, které potřebují podporu ze strany SAS:

- Minimální nárůst počtu potřebných rodin
- Mírný nárůst počtu potřebných rodin
- Významný nárůst počtu potřebných rodin
- Zatím žádný, ale s ohledem na vývoj ekonomické a sociální situace v kraji, očekáváme nárůst během následujících měsíců

20b. Pokud jde o závažnost a počet problému, kterému rodiny čelí:

- Minimální nárůst závažnosti problémů, kterým rodiny čelí
- Mírný nárůst závažnosti problémů, kterým rodiny čelí
- Významný nárůst závažnosti problémů, kterým rodiny čelí
- Zatím žádný, ale s ohledem na vývoj ekonomické a sociální situace v kraji, očekáváme nárůst během následujících měsíců

H. Plány do budoucna

21. Jaký předpokládáte (či plánujete) vývoj personálních kapacit vaší služby (počet úvazků v přímé práci, včetně case managementu) v dalších letech? (2021, 2022, 2023)

- minimální změny
- snížení počtu úvazku
- zvýšení počtu úvazku

22. Pokud předpokládáte, či plánujete, že dojde ke snížení či zvýšení počtu úvazků, uveďte o kolik (pokud nevíte přesně, tak přibližně):

23. Z jakých důvodů má dojít ke změně personálních kapacit služby?

- kvůli snížení či zvýšení potřeby služby v kraji
- kvůli snížení či zvýšení dostupných finančních prostředků na provoz služby (od kraje, obcí, z evropských fondů, soukromého sektoru...)
- z jiných důvodů (rozhodnutí organizace)

Prostor pro jakékoli vaše další poznámky, komentáře (např. co dalšího by SAS pomohlo, aby mohly vykonávat práci skutečně dle potřeb dítěte)

Pro více informací navštivte naši webovou stránku **wearelumos.org**

[@lumos.at.work](https://www.facebook.com/lumos.at.work)

[@lumos](https://twitter.com/lumos)

weare@lumos

[Lumos](https://www.linkedin.com/company/lumos)

Lumos Foundation je nadace založená J. K. Rowlingovou,
v České republice působí od roku 2008.

© Lumos 2021. Všechna práva vyhrazena.